

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μαρία Σαμαρά
Κωνσταντίνος Τοπούζης

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ (ΜΤΦΡ.)

Ομηρικά έπη Οδύσσεια

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 3ος

Αρχαία Ελληνικά (μτφρ.)

Ομηρικά έπη Οδύσσεια

Α΄ Γυμνασίου

Μετάφραση: Δ.Ν. Μαρωνίτης

Τόμος 3ος

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 /
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Δημήτριος Βλάχος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ

Πρόεδρος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων
βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού
εκπαιδευτικού υλικού με βάση το
ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από
το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και
25% από εθνικούς πόρους.**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Μαρία Σαμαρά, *Επίτιμη Σχολική
Σύμβουλος*

Κωνσταντίνος Τοπούζης
Φιλολόγος

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Ανδρέας Βοσκός, *Καθηγητής
του Πανεπιστημίου Αθηνών*

Μαρία Ράππη, *Σχολική Σύμβουλος*
Βενετία Μπαλτά, *Φιλολόγος,
Σχολική Σύμβουλος*

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Γεώργιος Πισκοπάνης,
Εικονογράφος- Σκιτσογράφος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ευάγγελος Μπακλαβάς, *Φιλολόγος*

ΥΠΕΥΘΥΝΕΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χριστίνα Αργυροπούλου,
Σύμβουλος του Παιδαγ. Ινστιτούτου
Αναστασία Κυρκίνη-Κούτουλα,
Σύμβουλος του Παιδαγ. Ινστιτούτου

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ
Αγάθη Γεωργιάδου, Φιλόλογος,
Σχολική Σύμβουλος

ΕΞΩΦΥΛΛΟ
Επεξ. εικ. του Βιβλίου (1ος τ. σελ. 88)

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ
«ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ –
MULTIMEDIA A.E.»

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας
Αποφ. 16158/6-11-06 και
75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Μαρία Σαμαρά
Κωνσταντίνος Τοπούζης**

**ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ
www.patakis.gr**

Αρχαία Ελληνικά (μτφρ.)

Ομηρικά έπη Οδύσσεια

Α΄ Γυμνασίου

Μετάφραση: Δ.Ν. Μαρωνίτης

Τόμος 3ος

8η ΕΝΟΤΗΤΑ: ε 165-310/ <149-281>

Α΄. ΚΕΙΜΕΝΟ

ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ:

- Η ζωή του Οδυσσέα στην Ωγυγία
- Διάλογος Καλυψώς – Οδυσσέα
- Κατασκευή σχεδίας και απόπλους του ήρωα

1. Ο Οδυσσέας στην ακτή της Ωγυγίας. Λεπτομέρεια από τον πίνακα Οδυσσέας και Καλυψώ του Ελβετού ζωγράφου Αρνολντ Μπέκλιν, 1867-1901. (Βασιλεία, Μουσείο Τέχνης]

Συνάντηση της Καλυψώς με τον Οδυσσέα

165 Μίλησε κι αναχώρησε
ο κρατερός Αργοφονιάς. Κι εκείνη,
σεβαστή νεράιδα,
πήγε να βρει τον μεγαλόψυχο
Οδυσσέα, στην προσταγή του Δία
υπάκουη.

Τον βρήκε εκεί να κάθεται
στο περιγιάλι, ούτε στιγμή δεν
στέγνωσαν
τα μάτια του απ' το κλάμα, έλιωνε
η γλυκιά ζωή του
απ' τον καημό του γυρισμού, κι
οδύρονταν,¹

170 αφού καμιά χαρά δεν του
έδινε τώρα η νεράιδα.
Τις νύχτες αν κοιμότανε μαζί της
στο βάθος της σπηλιάς,

Εμπρός λοιπόν, πελέκησε μακριά
μαδέρια, συνάρμοσέ τα

180 με καρφιά και φτιάξε μια
σχεδιά³ πλατιά· στήριξε πάνω της
ψηλά δοκάρια, να σε ταξιδέψει
στο γαλάζιο πέλαγος.

Εγώ σου δίνω ψωμί, νερό και
κόκκινο κρασί, να 'χεις να ζεις,
να μην πεθάνεις απ' την πείνα.

Κι ακόμη ρούχα θα σε ντύσω και
πίσω σου θα στείλω ούριο άνεμο,

180 ώστε να φτάσεις
στην πατρίδα σου χωρίς μεγάλη
βλάβη,

αν βέβαια το θελήσουν και
οι ουράνιοι θεοί,
όσοι με ξεπερνούν στη γνώση και
στην πράξη.»

Ρίγησε που την άκουσε
πολύπαθος και θείος,

ύστερα μίλησε ο Οδυσσεύς, και
πέταξαν τα λόγια του σαν
τα πουλιά:

190 «Το βλέπω· άλλο, θεά, έχεις
στον νου σου, όχι τον γυρισμό μου·
που με παρακινείς με μια σχεδία να
περάσω
το μέγα κύμα της θαλάσσης, τόσο
αποτρόπαιο και φοβερό, που μήτε
ισόρροπα και γρήγορα καράβια να
το περάσουν δεν μπορούν,
κι ας έχουν πίσω τους πρίμο
το αγέρι του Διός.

195 Σ' το λέω, εγώ δεν πρόκειται
ν' ανέβω σε σχεδία,
αν πράγματι εσύ δεν το 'χεις
αποφασισμένο.
Εκτός κι αν δέχεσαι τον μέγα όρκο
να προφέρεις,
πως άλλο πια κακό δεν σκέφτεσαι
για μένα.»

Όπως τον άκουσε η Καλυψώ,
αρχοντική θεά, του χαμογέλασε,
200 το χέρι της απλώνει και
τον χείδεψε, μετά μιλώντας είπε:
«Ω, παραείσαι πονηρός κι όχι
μονάχα ξύπνιος,
που τόλμησες να ξεστομίσεις τέτοιο
λόγο. Λοιπόν, ορκίζομαι
σ' αυτή τη γη και στον απέραντο
ουρανό που μας σκεπάζει,
στο κατακόρυφο νερό της Στύγας⁴
[...]:

207 αληθινά δεν σκέφτομαι κακό
για σένα· όσα στον νου μου έχω και
στοχάζομαι,
θα τα σκεφτόμουν και για μένα, αν
τύχαινε την ίδια να με βρει
παρόμοια ανάγκη. Σ' το βεβαιώνω:

210 είναι καλόγνωμος ο νους μου,
δεν κρύβω μες στα στήθη

καρδιά από σίδερο, σπλαχνίζομαι
κι εγώ.»

Έτσι του μίλησε η αρχοντική θεά,
και πήρε
να βαδίζει με γοργό ρυθμό. Εκείνος
πήγαινε στα χνάρια της,
ωστόσο σίμωσαν στο βάθος
της σπηλιάς – ένας θνητός και
μια θεά.

215 Κάθισε αυτός στο ίδιο
κάθισμα από όπου λίγο πριν
ανασηκώθηκε ο Ερμής,
και τότε η νεράιδα τού παρέθεσε
τραπέζι·
να φάει, να πει, καθώς που τρων
και πίνουν οι βροτοί. Αντίκρυ του,
στον θείο Οδυσσέα πήρε τη θέση
της κι η ίδια,
οι δούλες τής προσφέρουν νέκταρ
κι αμβροσία,

220

κι οι δυο τους άπλωσαν
τα χέρια τους στο έτοιμο δείπνο.
Κι όταν ευφράνθηκαν με το φαΐ, με
το πιετό,
τον λόγο πήρε η Καλυψώ,
αρχοντική θεά, του είπε:

1 (στ. 174) οδύρονταν: θρηνούσε
σπαραχτικά.

2 (στ. 178) θα σε κατευοδώσω:
θα σε ξεπροβοδίσω, θα σε βοηθή-
σω να φύγεις.

3 (στ. 180) σχεδία: ελαφρό αυτό-
σχέδιο πλοιάριο, πρόχειρα κατά-
σκευασμένο.

**4 (στ. 204) στο κατακόρυφο νερό
της Στύγας:** Η Στύγα θεωρούνταν
ποταμός του Άδη (σήμερα ονομάζε-
ται Μαυρονέρι)· το νερό της πηγά-
ζει από τον Χελμό της Αχαΐας, δια-
σχίζει άγρια βουνά και σε κάποιο

σημείο χύνεται σαν καταρράκτης («κατακόρυφα») σε χαράδρα, δίνοντας έτσι την εντύπωση ότι περνάει στον Κάτω Κόσμο (βλ. την εικ. 3). Στο νερό της Στύγας οι θεοί έδιναν τον πιο μεγάλο όρκο και όποιος τον παρέβαινε τιμωρούνταν από τον Δία με εξορία από τον Όλυμπο.

2. Γυναικεία φιγούρα.
Λεπτομέρεια έργου του
Γ. Γουναρόπουλου, 1952.
(Συλλογή Β. Συμεωνίδη]

3. Το κατακόρυφο νερό
της Στύγας στο όρος Χελμός
(φωτογραφία).

Η τελευταία πρόταση της Καλυψώς και η απάντηση του Οδυσσέα

«Λαερτιάδη διογέννητε,
πολύτροπε Οδυσσέα,
τόσο πολύ πεθύμησες το σπίτι σου;
225 τώρα αμέσως θέλεις να
γυρίσεις στην πατρίδα;
Πήγαινε στο καλό λοιπόν.
Κι όμως αν ήξερες ποια πάθη
γράφει η μοίρα σου να κακοπάθεις,
προτού πατήσεις χώμα πατρικό,
εδώ μαζί μου θα 'μενες, φύλακας
νοικοκύρης της σπηλιάς.
230 θα 'σουν κι αθάνατος, μόλο
που σε φλογίζει ο πόθος
της γυναίκας σου,
σε τυραννά ο καημός για να την
ξαναδείς, μέρα και νύχτα.

Κι όμως δεν θα 'λεγα πως είμαι
κατώτερή της,
μήτε στην όψη μήτε και
στο ανάστημα.
Έτσι κι αλλιώς, καθόλου δεν τους
πρέπει, θνητές

235 να ανταγωνίζονται θεές
στης ομορφιάς τη χάρη.»

Ανταποκρίθηκε μιλώντας
ο Οδυσσέας πολύγλωσσος:
«Ω σεβαστή θεά, παρακαλώ σε μην
πικραίνεσαι μαζί μου·
το είδα και καλά το ξέρω,

η Πηνελόπη
αντίκρυ σου, όσο κι αν δεν της
λείπει η φρόνηση,

235 σου υπολείπεται⁵ και στη
μορφή και στο παράστημα.

**Εἶναι θνητὴ, κι εσύ 'σαι αθάνατη,
στον χρόνο αγέραστη.
Κι ὅμως ἐν γνώσει μου το θέλω
και το ἐπιθυμῶ, ἀπ' το πρωὶ ὡς
το βράδυ,
σπίτι μου να γυρίσω, να δῶ κι ἐγὼ
τὴ μέρα τῆς ἐπιστροφῆς.**

**ἢ μὲν γὰρ βροτὸς ἐστὶ, σὺ δ'
ἀθάνατος καὶ ἀγήρως / ἀλλὰ καὶ
ὥς ἐθέλω καὶ ἐέλδομαι
ἥματα πάντα / οἴκαδ' ἐλθέμεναι
καὶ νόστιμον ἥμαρ ἰδέσθαι
<218-20>/241-3**

**Κι ἀν, ὅπως λες, κάποιος θεὸς
θελήσει
245 να με χτυπήσει καταμεσῆς
στο μπλάβο πέλαγος, θα
το υπομείνω·
ξέρει ἡ καρδιά μου μες στα στήθη
μου να υπομένει, γιατί**

έχω πάθει πολλά πάθη και
δοκιμάστηκα πολύ στο κύμα και
στη μάχη.
Λοιπόν, μαζί με τ' άλλα, ας πάει κι
αυτό.»

Σώπασε να μιλά. Και τότε άρχισε
να δύει ο ήλιος,

250 έπεσε το σκοτάδι.

Προχώρησαν οι δυο στο κοίλο
βάθος της σπηλιάς,
κοιμήθηκαν μαζί, και χάρηκαν μαζί
φιλή κι αγκάλη.

5 (στ. 240) σου υπολείπεται: είναι
κατώτερή σου.

4. Μαρμάρινη κεφαλή
του Οδυσσέα (του 150 π.Χ.).
Αντίγραφο των αρχών
του 1ου αι. μ.Χ.
(Σπερλόγγα Ιταλίας, Εθνικό
Αρχαιολογικό Μουσείο)

5. Εργαλεία μυκηναϊκής
εποχής, με τα οποία
κατασκευάζονταν
τα σκαριά των πλοίων.

6. Ανδρική μορφή με κόκκινο
ποδήρη χιτώνα και λευκό
ιμάτιο του 6ου αι. π.Χ.
(Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό
Μουσείο)

Προετοιμασία και κατασκευή της σχεδίας

Μόλις επήρε να χαράζει, φάνηκε
ροδοδάχτυλη⁶ η Αυγή.
Εκείνος φόρεσε αμέσως χλαμύδα
και χιτώνα,⁷ ο Οδυσσέας·
εκείνη, η νεράιδα, ντύθηκε ρούχο
κάτασπρο, μακρύ, χαριτωμένο,
255 αραχνοῦφαντο, και ζώστηκε
στη μέση της ζώνη χρυσή
κι ωραία, ρίχνοντας στο κεφάλι της
μαντίλα.⁸

Κι ευθύς πήρε να σκέφτεται
τον γυρισμό του μεγαλόψυχου
Οδυσσέα.

Του δίνει ένα διπλό πελέκι
κοφτερό, χάλκινο και μεγάλο [...].
261 Του 'δωσε και σκεπάρνι
ακονισμένο, και πρώτη
βγήκε στον δρόμο που τραβά
στην άκρη του νησιού,

όπου και τα μεγάλα δέντρα
υψώνονταν [...].

266 Τα δέντρα τα ψηλά τού
δείχνει, και ξαναγύρισε
προς τη σπηλιά η Καλυψώ
θεόμορφη.

Εκείνος άρχισε να κόβει
τους κορμούς (γρήγορα πήγαινε
η δουλειά),
συμπλήρωσε τους είκοσι
κομμένους

270 και τους πελέκησε με
τον χαλκό τους κλώνους,
τους έξυσε μετά και τους εστάθμισε,
για να 'ναι ίσοι.

Στην ώρα της, θεόμορφη η Καλυψώ
φέρει τα τρύπανα.

Κι αυτός τα ξύλα τρύπησε και
τα σοφίλιασε⁹,
ταιριάζοντάς τα με ξύλινα καρφιά κι
αρμούς.

275

Όσο φαρδύ торνεύει
μάστορης που κατέχει την τέχνη
του άριστα
τον πάτο καραβιού για φόρτωμα,
τόσο φαρδιά κι ο Οδυσσέας
την έφτιαξε την πλάβα,¹⁰
στεριώνοντας τα ίκρια με πολλά
στραβόξυλα,¹¹
ώσπου απλώνοντας μακριές
σανίδες τέλειωσε την κουβέρτα.¹²

280

Τότε και το κατάρτι
το έμπηξε στη μέση μ' αντένα¹³
ταιριασμένη,
και το τιμόνι το μαστόρεψε, να 'ναι
ο κυβερνήτης του.
Ύστερα τη σχεδία περίφραξε,
στο κύμα για ν' αντέχει,
με κλωνάρια ιτιάς, ρίχνοντας από
πάνω φύλλα.
Και ξαναφτάνει η Καλυψώ
θεόμορφη με το λινό για τα πανιά·

285 καλά κι αυτά τα μαστορεύει.
Τα ξάρτια¹⁴ και τα κάτω
καραβόσχοινα¹⁵ της έδεσε,
και με φαλάγγια¹⁶ τη σχεδία
τη σέρνει και τη ρίχνει
στο θείο κύμα της θαλάσσης.

Είχε πια συμπληρώσει μέρες
τέσσερις, ώσπου τα τέλειωσε όλα.

290 Στην πέμπτη μέρα η Καλυψώ
θεόμορφη τον ξεπροβόδισε
απ' το νησί της, αφού τον έλουσε
η ίδια και του φόρεσε
ρούχα που μοσχομύριζαν.
Του έβαλε μέσα κι ένα ασκί,
μαύρο κρασί γιομάτο·
και δεύτερο, ακόμη πιο μεγάλο,
με νερό· κι ένα δισάκι

έν δέ οί ασκόν ἔθηκε θεὰ μέλανος
οἴνοιο / τὸν ἕτερον, ἕτερον δ'
ὔδατος μέγαν <265-6>/293-4

295

με τα τρόφιμα και

τα προσφάγια, νόστιμα όλα και
πολλά.

Του στέλνει και τον ούριο άνεμο,
άβλαβο και γλυκό.

Όλος χαρά ο θείος Οδυσσέας κι
αγαλλίαση,

με πρίμο αγέρι σήκωσε τα πανιά,
κάθισε στο τιμόνι

και το κυβέρνησε με τέχνη.

300

Ύπνος δεν έπεσε

στα βλέφαρά του, αλλά κοιτούσε
συνεχώς την Πούλια,

τον Βουκόλο που δύει αργά,

την Άρκτο που τη λεν κι Αμάξι·
δεν φεύγει από τη θέση της

γυρίζοντας, μόνο παραμονεύει
τον Ωρίωνα,¹⁷ και μόνη αυτή δεν

λέει να πέσει στα λουτρά
του Ωκεανού.¹⁸

Η Καλυψώ η θεόμορφη τον είχε

ορμηνέψει,

305-6 αυτό το αστέρι πάντοτε να
το 'χει ποντοπορώντας / στο ζερβό
του χέρι.¹⁹

Και ποντοπόρησε μέρες δεκαεφτά·
στη δέκατη όγδοη

308-9 πήραν να φαίνονται [...] /
βαθύскиωτα της Φαιακίδας
τα βουνά·

310 έμοιαζαν σαν ασπίδα,
στο πέλαγο το αχνό αφημένη.

6 (στ. 252) η ροδοδάχτυλη Αυγή
(ρόδοδάκτυλος στο αρχαίο
κείμενο): το ρόδινο χρώμα των
δακτύλων της Αυγής παραπέμπει
στο ρόδινο χρώμα που έχει
ο ουρανός πριν ανατείλει ο ήλιος.

7 (στ. 253) Εκείνος φόρεσε αμέσως
χλαμύδα και χιτώνα: Ο χιτώνας
φοριόταν κατάσαρκα χωρίς ζώνη·
κοντός για τους εφήβους και για

όσους χρειάζονταν ελευθερία κινήσεων (όπως οι κυνηγοί, οι αγρότες, οι τεχνίτες κ.ά.), και μακρύς («ποδήρης»*) για τους ηλικιωμένους, τους ιερείς κ.ά. (Πάνω από τον χιτώνα φορούσαν ιμάτιο, αν χρειαζόταν – βλ. την εικ. 6). Η χλαμύδα (χλαίνα) ήταν κοντό πανωφόρι: ένα τετράγωνο ή τριγωνικό κομμάτι ύφασμα που στερεωνόταν με πόρπη/καρφίτσα στον δεξιό συνήθως ώμο (βλ. την εικ. 3 της 7ης Ενότητας, σελ. 122 στο δεύτερο τόμο): κάπως έτσι μπορούμε να φανταστούμε ντυμένον τον Οδυσσέα).

8 (στ. 254-6) εκείνη, [...] ντύθηκε ρούχο [...] χαριτωμένο [...] μαντίλα: Η εικόνα της Αθηνάς στη σελίδα 68 του 4ου τόμου και η εικόνα 7 (στην σελίδα 32) βοηθούν να συλλάβουμε την ενδυμασία της Καλυψώς.

**Ζωγραφίστε, αν θέλετε, τη θεά
όπως παρουσιάζεται εδώ.**

**9 (στ. 273) τα σοφίλιασε: τα συνάρ-
μοσε, τα συνταίριαξε.**

**10 (στ. 277) τόσο φαρδιά [...] την
έφτιαξε την πλάβα: τόσο φαρδιά
έφτιαξε τη σχεδία (βλ. τις εικόνες 8
και 12).**

**11 (στ. 278) στεριώνοντας τα ίκρια
με πολλά στραβόξυλα: Στεριώνο-
ντας «τα ίκρια» (τα οριζόντια δοκά-
ρια) «με πολλά στραβόξυλα» (κοί-
λα, κανονικά, δοκάρια, που
στη σχεδία του Οδυσσέα πρέπει να
τα φανταστούμε κάθετα, αφού η βά-
ση της είναι οριζόντια (τα οριζόντια
και τα κάθετα δοκάρια αποτέλεσαν
τον σκελετό της σχεδίας).**

**12 (στ. 279) τέλειωσε την κουβέρ-
τα: τέλειωσε το κατάστρωμα
(απλώνοντας μακριές σανίδες
πάνω από τα ίκρια).**

13 (στ. 280) αντένα: εγκάρσιο δοκάρι στερεωμένο ψηλά στο κατάρτι· πάνω του στερεωνόταν το πανί.

14 (στ. 286) ξάρτια: τα σχοινιά που συγκρατούν το κατάρτι και την αντένα.

15 (στ. 286) τα κάτω караβόσχοινα: τα σχοινιά που στερέωναν τις κάτω άκρες του πανιού.

16 (στ. 287-8) με φαλάγγια τη σχεδία τη σέρνει και τη ρίχνει / στο θείο κύμα: φαλάγγια λέγονται τα μακρόστενα στρογγυλά δοκάρια που χρησιμεύουν για τη ρυμούλκηση του σκάφους από τη στεριά στη θάλασσα και αντιθέτως.

17 (στ. 300-3) κοιτούσε συνεχώς την Πούλια, τον Βουκόλο [...], την Άρκτο που τη λεν κι Αμάξι* δεν φεύγει [...] παραμονεύει τον Ωρίωνα: Συνδυασμός αστερισμών

που κοιτάζοντάς τους οι ναυτικοί τη νύχτα δεν έχαναν τον προσανατολισμό τους. Η Πούλια (Πλειάδες = περιστέρια) αποτελείται από επτά αστέρια και είναι ορατή στον ουρανό από τον Μάιο μέχρι τον Νοέμβριο, τον καιρό δηλαδή που οι ναυτικοί έκαναν τότε τα ταξίδια τους. Η Άρκτος είναι ο γνωστός αστερισμός της Μεγάλης Άρκτου που, λόγω του σχήματός της, λεγόταν και Άμαξα. Ο Βουκόλος είναι ο αστερισμός του Βούτη ή Αρκτούρου, που βρίσκεται στην προέκταση της ουράς της Άρκτου και θεωρούνταν φύλακός της (ή οδηγός της, αν θεωρηθεί άμαξα). Η Άρκτος δεν δύει, γιατί, κατά τον μύθο, έχει συνεχώς τον νου της στον Ωρίωνα, που ήταν κυνηγός πριν γίνει αστερισμός.

18 (στ. 303) μόνη αυτή δεν λέει να πέσει στα λουτρά του Ωκεανού: Ωκεανό θεωρούσαν τον πιο μεγάλο ποταμό που περιέβαλλε τη γη, την οποία φαντάζονταν σαν δίσκο επίπεδο (βλ. στον 4ο τόμο σελ. 110 τον χάρτη της γης, όπως τον αντιλαμβάνονταν οι ομηρικοί άνθρωποι)· από τον Ωκεανό λοιπόν πίστευαν ότι ανέτελλαν τα ουράνια σώματα και ότι σ' αυτόν πάλι έδυαν· και επειδή η Άρκτος βρίσκεται πολύ κοντά στον Βόρειο Πόλο του ουρανού και την έβλεπαν να στρέφεται γύρω του, αλλά ποτέ να μη χάνεται, έπλασαν δύο μύθους: ότι παραμονεύει συνεχώς τον Ωρίωνα και ότι στερείται τα λουτρά του Ωκεανού.

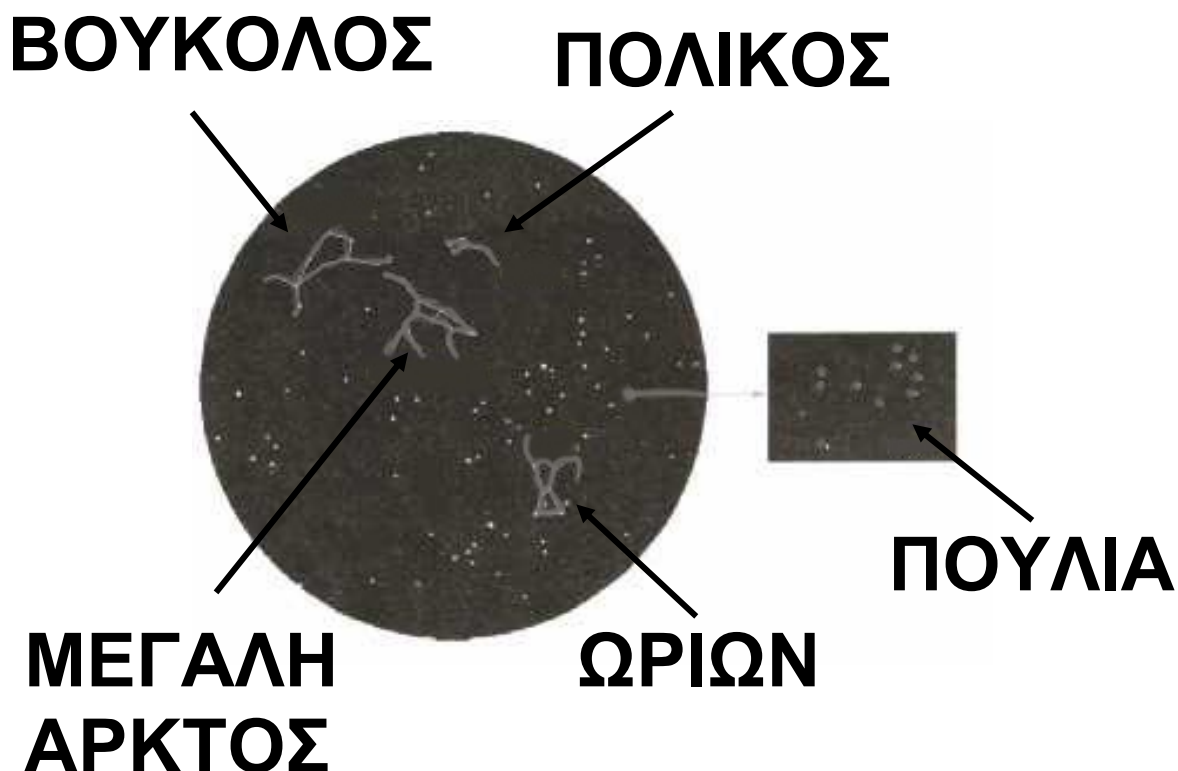
19 (στ. 305-6) αυτό το αστέρι πάντοτε να το 'χει [...] στο ζερβό του χέρι: Αφού λοιπόν η Άρκτος

δεν εξαφανιζόταν ποτέ, αποτελούσε για τους ναυτικούς ένα σταθερό σημείο προσανατολισμού τη νύχτα· και αφού ο Οδυσσέας έπρεπε να έχει στα αριστερά του πάντοτε την Άρκτο (τον Βορρά δηλαδή), σημαίνει ότι ταξίδευε από τα δυτικά προς τα ανατολικά.

7. Οδυσσέας και Καλυψώ.
Αγγειογραφία του 5ου αι.
π.Χ. (Νεάπολη Ιταλίας,
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

8. «Όλος χαρά ο Οδυσσέας...» (Πηγή: Ομήρου Οδύσσεια 3 - διασκευή)

9. Χάρτης του ουρανού με τους αστερισμούς που αναφέρονται στην Οδύσσεια - και τον Πολικό.

(Πηγή: Ομήρου Οδύσσεια 1 - διασκευή)

►► Αναγνωρίστε στον χάρτη του ουρανού (και στον ουρανό το βράδυ) τους αστερισμούς που αναφέρονται στους στίχους 300-303 (και τον Πολικό) – δείτε και το σχόλιο 17.

10. Πήλινη γεωμετρική πυξίδα του 8ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Μουσείο Αρχαίας Αγοράς). Η πυξίδα (<πύξος> πυξάρι: θάμνος) ήταν μικρό κουτί (ξύλινο, αρχικά, αλλά και πήλινο ή μεταλλικό) για τη φύλαξη κυρίως κοσμημάτων (κοσμηματοθήκη).

Στα νεότερα χρόνια, στο κέντρο ενός ξύλινου (μη μαγνητικού δηλαδή) κουτιού τοποθετήθηκε μια σταθερή μαγνητική βελόνα που δείχνει πάντα τον Βορρά· έτσι η πυξίδα έγινε όργανο προσανατολισμού· π.χ., η ναυτική πυξίδα.

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

**Λ. Αλεξίου (1890-1964),
Ο Οδυσσέας στην Καλυψώ
(απόσπασμα)**

Το σώμα σου ως ναός φεγγοβολάει
[...]. Μα εντός μου εμένα αίμα θνητό
κυλάει [...].

θέλω να φύγω. Του θανάτου
η μοίρα
είναι στα κόκαλά μου ριζωμένη.
Από του Ολύμπου με τραβάει
τη θύρα
η ζωή μου η χιλιοπικραμένη.
Λύσε με πια απ' το δίχτυ σου
το πλάνο,
να ζήσω, να παλέψω, να πεθάνω.

[Σπ. Κοκκίνης, Ανθολογία
Νεοελληνικής ποίησης (1708-1984),
σ. 29, εκδ. Εστία, Αθήνα 1984]

► ► Αναζητήστε κοινά σημεία
στην απάντηση που έδωσε

ο Οδυσσέας στην Καλυψώ (στ. 237-248) και στο απόσπασμα από το ποίημα του Λ. Αλεξίου.

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1. Η Καλυψώ ανακοίνωσε ως δική της απόφαση τον νόστο του Οδυσσέα, χωρίς καμιά αναφορά στον Ερμή, στον Δία ή στη μοίρα. Τι εξυπηρετεί ο χειρισμός αυτός τόσο για την Καλυψώ όσο και για τον Οδυσσέα;**
- 2. Ο Οδυσσέας χαρακτηρίζεται πονηρός από την Καλυψώ (στ. 201) και πολύγνωμος από τον ποιητή (στ. 236). Πώς μπορούν να αιτιολογηθούν οι χαρακτηρισμοί αυτοί του ήρωα;**

- 3.** Ο Οδυσσέας κατασκεύασε μόνος του σε τέσσερις μέρες τη σχεδία του νόστου. Τι υποδηλώνει η ταχύτητα της κατασκευής; Και γιατί ενδιέφερε η λεπτομερειακή περιγραφή της;
- 4.** Κατασκευάστε μικρογραφία της σχεδίας του Οδυσσέα ή σχεδιάστε μια τέτοια με βάση την περιγραφή των στίχων 268-286 και την πιο κάτω αναπαράστασή της (εικ. 12· δείτε και την εικ. 8).
- 5.** Σκιαγραφήστε* την Καλυψώ από την όλη συμπεριφορά της στην Ενότητα αυτή.
- 6.** Ο χρόνος μιας διαλογικής σκηνής ισούται σχεδόν με τον πραγματικό. Η περιγραφική αφήγηση όμως μπορεί να καλύπτει γεγονότα πολλών ημερών (ή ετών) σε ελάχιστο χρόνο. Με ποιον τρόπο

**καλύπτονται γεγονότα είκοσι δύο
ημερών στους στίχους 289-307;**

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η Καλυψώ προσπάθησε να κρατήσει κοντά της τον Οδυσσέα ορθώνοντας μπροστά του το δίλημμα*:

- **ζωή σε ένα όμορφο νησί
ή**
- **επιστροφή στον «γιδότοπο»
της Ιθάκης;**
- **με μια πανέμορφη θεά
ή**
- **με τη θνητή Πηνελόπη;**
 - **και αθανασία) ·
ή**
 - **και βάσανα πολλά;**

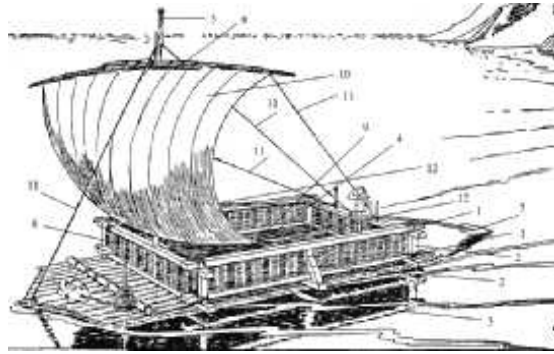
►► Αναπτύξτε προφορικά:

α. τα επιχειρήματα με τα οποία η Καλυψώ στηρίζει την πρότασή της στον Οδυσσέα (στ. 223-235) και
β. τα επιχειρήματα με τα οποία ο Οδυσσέας αρνείται την πρότασή της (στ. 237-248).

11. Εμπορικό πλοίο της ομηρικής εποχής. Αναπαράσταση από μελανόμορφο αγγείο των Μ. και Σ. Η. Β. Quenell. (Πηγή: Τα ομηρικά ποιήματα και η εποχή τους, σ. 55)
1. ίκρια, 2. στραβόξυλα

Σημείωση: Τα ίκρια (οι οριζόντιες σανίδες) και τα στραβόξυλα (τα κάθετα δοκάρια) φαίνονται καλύτερα στην πιο πάνω αναπαράσταση του εμπορικού πλοίου.

**12. Αναπαράσταση της σχεδίας
του Οδυσσέα των Μ. και C. H. B.
Quenell. (Πηγή: Τα ομηρικά
ποιήματα και η εποχή τους, σ. 83)**

1. ίκρια, 2. στραβόξυλα, 3. μακριές
σανίδες, 4. κουβέρτα, 5. κατάρτι, 6.
αντένα, 7. τιμόνι, 8. κλωνάρια ιτιάς,
9. φύλλα (ύλη/σαβούρα), 10. πανί,
11. ξάρτια, 12. κάτω караβόσχοινα.

Α'. ΚΕΙΜΕΝΟ

ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ:

- **Επιστροφή του Ποσειδώνα**
→ **τρικυμία**
- **Σύγκρουση Ποσειδώνα – Οδυσσέα**
→ **Παρέμβαση της Ινώς**

α'φάση της σύγκρουσης

311 Ὅμως τον εἶδε ανεβαίνοντας
απ' τους Αἰθίοπες

312-13 ο μέγας Ποσειδών που
σεῖει τη γῆ [...] / ν' αρμενίζει
στο ανοιχτό το πέλαγος·
χολώθηκε βαριά, και το κεφάλι του
κουνώντας εἶπε μόνος του:

315 «Αλίμονο. Ἔτσι λοιπόν και
τόσο οι θεοί άλλαξαν γνώμη,

όσο εγώ βρισκόμουν
 στους Αιθίοπες;
 Και να τος τώρα ο Οδυσσέας, τόσο
 κοντά
 στη χώρα των Φαιάκων, όπου του
 μέλλεται πως θα ξεφύγει
 από το δίχτυ της μεγάλης που
 τον βρήκε συμφοράς.

320 Όμως κι εγώ το λέω, θα χορτάσει για καλά τη μαύρη μοίρα του.»

**Μιλώντας, σύναξε τα νέφη και,
πιάνοντας την τρίαινα στα χέρια
του,
συντάραξε τον πόντο, συννέφιασε
θάλασσα και στεριά,**

ὥς εἰπὼν σύναγεν νεφέλας
ἐτάραζε δὲ πόντον / χερσὶ
τρίαιναν ἐλὼν <291-2>/321-2

**ξεσήκωσε όλες μαζί τις θύελλες και
τους ανέμους όλους,**

έγινε η μέρα νύχτα, πέφτοντας
ψηλά απ' τον ουρανό.

325 Λεβάντες και νοτιάς, άγριος
πουνέντες και βοριάς¹
αιθερογέννητος
συγχρόνως φύσηξαν και σήκωσαν
τεράστιο κύμα.

Λυθήκανε τότε του Οδυσσέα
τα γόνατα, λύγισε η ψυχή του,
βάρυνε η γενναία καρδιά του, και
μόνος του μιλούσε:
«Άμοιρος και τρισάμοιρος εγώ. Τι
άλλο, πιο μεγάλο, κακό με
περιμένει;

330 Τρέμω μήπως όλα τα είπε
αλάθευτα η θεά,
που μου προφήτεψε πως θα
χορτάσω πάθη του πελάγου,
προτού πατήσω χώμα
της πατρίδας.

Και να που τώρα όλα
επαληθεύονται, αφού ο Ζεус

με τέτοια νέφη απ' άκρη σ' άκρη
σκέπασε τον μέγα ουρανό,
335 τον πόντο τάραξε, η θύελλα
λυσσομανά, σφυρίζουνε από
παντού ανέμοι.

Καμιά πια σωτηρία, σκέτος
όλεθρος. Ευτυχισμένοι
τρεις και τέσσερις φορές οι Δαναοί
που είχαν την τύχη
στην ευρύχωρη Τροία να χαθούν
για τους Ατρείδες.²
Κι εγώ μακάρι εκεί να 'χα τελειώσει
[...].

343 Τότε θα με τιμούσαν και με
του τάφου τα κτερίσματα,
το όνομά μου οι Αχαιοί θα το είχαν
δοξασμένο. Μα τώρα το γραφτό
μου

345 ήταν να γίνω λεία
ανήκουστου θανάτου.»

Δεν είχε καν τον λόγο του
τελειώσει, κι έπεσε μέγα κύμα
πάνω του
σαρωτικό που ταρακούνησε και
τη σχεδία.

**1 (στ. 325) λεβάντες και νοτιάς,
άγριος πουνέντες και βοριάς:**
Ο λεβάντες είναι ανατολικός άνε-
μος, ενώ ο πουνέντες δυτικός·
φυσούσαν λοιπόν άνεμοι και από
τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα.

**2 (στ. 338) να χαθούν για τους
Ατρείδες:** Ατρείδες είναι οι γιοι
του Ατρέα, ο Αγαμέμνονας και
ο Μενέλαος· για χάρη τους –ιδιαίτε-
ρα για χάρη του Μενέλαου– έγινε
ο Τρωικός πόλεμος, σύμφωνα με
τον μύθο.

3. Προσωποποίηση ανέμου.
(Πηγή: Με τους ήρωες
του Ομήρου)

1. Ο Ποσειδῶνας
του Αρτεμισίου - 460 π.Χ.
(Αθήνα, Εθνικό Αρχαιο-
λογικό Μουσείο)

2. Ποσειδῶνας. (Πηγή:
Με τους ἥρωες του Ομήρου)

β' φάση της σύγκρουσης

Βρέθηκε ξαφνικά μακριά της, του
ξέφυγε απ' το χέρι το τιμόνι.

πηδάλιον δέ / ἐκ χειρῶν προέηκε
<315-6>/348

Η θυμωμένη θύελλα με
τους μεικτούς ανέμους σύντριψε
το κατάρτι,

350 πανί κι αντένα

σφενδονίστηκαν πέρα στο πέλαγο.
Κι ἔμεινε αυτός ώρα πολλή μέσα
στη δίνη,

κεφάλι δεν μπορούσε να σηκώσει
μπρος στην ορμή των φοβερών
κυμάτων. Τον βάρυναν
ακόμη και τα ρούχα, αυτά που
η θεία Καλυψώ τού είχε φορέσει.

355 Κάποια στιγμή ωστόσο
ανάβλεψε, φτύνει από το στόμα
του πικρή την άρμη [...],

στόματος δ' ἔξεπτυσεν ἄλμην /
πικρὴν <322-3>/355

357 όμως και τη σχεδία του
θυμάται, κι ας είχε πια αποκάμει.
Βρήκε ξανά τη δύναμη κι αρπάζεται
μέσα απ' τα κύματα επάνω της και,
καθισμένος τώρα

360 εκεί στη μέση, δοκίμαζε πώς
να ξεφύγει το τέλος του θανάτου.
Όμως το μέγα κύμα την πήγαινε
όπου ήθελε· τη μιαν εδώ,
την άλλη εκεί. Πώς ο χειμερινός

βοριάς σαρώνει στον κάμπο
αγκάθια,
κι αυτά σφιχταγκαλιάζονται και
γίνονται ένα πράμα,
έτσι και τη σχεδία οι άνεμοι εδώ και
εκεί τη φέρναν και την πήγαιναν·
365 τη μια ο νότος στον βοριά
την άφηνε κουμάντο,
την άλλη ο λεβάντες την παράδινε
για να τη σέρνει ο πουνέντες.

4. «... το μέγα κύμα πήγαινε
τη σχεδία όπου ήθελε...»
(Πηγή: Ομήρου Οδύσσεια 3)

5. Η Ινώ. Έργο του Ιταλού
ζωγράφου, γλύπτη και
αρχιτέκτονα P. Tibaldi
(1527-96).

Παρέμβαση της Ινώς/ Λευκοθέης

Ὡσπου τον πήρε είδηση
η καλλίσφυρη Ινώ, του Κάδμου
η θυγατέρα,
η Λευκοθέη,³ που πρώτα είχε
ανθρώπινη φωνή και φύση, μα
τώρα
οι θεοί τής έδωσαν θεϊκή τιμή μες
στα πελάγη.

370 Αυτή τον Οδυσσέα ελέησε
όπως τον είδε θλιβερά
παραδαρμένο·
σκούρο πουλί με την ουρά σχιστή,
παρόμοια πέταξε και βγήκε
από το κύμα, κάθισε πάνω
στη σχεδία του, και του είπε
τον δικό της λόγο:
«Δύσμοιρε, γιατί ο κοσμοσείστης
Ποσειδών τόσο πολύ μαζί σου
τα 'βαλε;

γιατί σου σπέρνει τόσα πάθη;

375

Κι όμως, παρ' όλο τον θυμό
του, δεν θα μπορέσει να σε
θανατώσει.

Να κάνεις μόνο ό,τι σου πω, και δεν
μου φαίνεσαι ασύνετος:

βγάλε από πάνω σου αυτά

τα ρούχα, ξέχασε τη σχεδία σου
και χάρισέ τη στους ανέμους· βάλε
τα δυνατά σου να κολυμπήσεις μ'
απλωτές, νόστο να βρεις

380

στη χώρα των Φαιάκων,
όπου η μοίρα σου σου γράφει
να γλιτώσεις.

Πάρε και τούτο το άφθαρτο

μαγνάδι,⁴ ζώσε μ' αυτό το στέρνο
σου,

και φόβος πια θανάτου δεν θα

σ' απειλήσει,

μήτε και τ' άλλα πάθη.

Κι όταν με το καλό πιάσουν

τα χέρια σου στεριά,

385 λύσε το πάλι το μαγνάδι,
στο μπλάβο πέλαγο να το πετάξεις,
όσο μπορείς μακρύτερα,
κοιτάζοντας εσύ στην άλλη άκρη.»
Τελειώνοντας ίου παραδίνει
το μαγνάδι. [...]
[Και βούλιαξε ξανά στον πόντο.]

3 (στ. 367-8) η καλλίσφυρη Ινώ,
[...] η Λευκοθέη: Η Ινώ με
τους ωραίους αστραγάλους
(τα όμορφα πόδια) ήταν κόρη
του μυθικού ιδρυτή της Θήβας
Κάδμου και αδελφή της Σεμέλης·
την τρέλανε η Ήρα, επειδή είχε
αναθρέψει τον Διόνυσο, γιο του Δία
από τη Σεμέλη, και έπεσε στη θάλασ-
σα· εκεί, ο Ποσειδώνας και οι Νηρηί-
δες τη δέχτηκαν με καλοσύνη και
την έκαναν αθάνατη· με τη θεϊκή της
πλέον ιδιότητα η Ινώ ονομάστηκε

Λευκοθέη και έγινε προστάτισσα των ναυτικών. Την Ινώ τη γνωρίζετε ίσως από έναν άλλο μύθο ως κακή μητριά του Φρίξου και της Έλλης, που ήταν παιδιά της Νεφέλης και του Αθάμαντα, βασιλιά του Ορχομενού.

4 (στ. 381) το άφθαρτο μαγνάδι: το αθάνατο κεφαλομάντιλο.

6. Ο Οδυσσέας μετά τη διάλυση της σχεδίας.
(Πηγή: Με τους ήρωες του Ομήρου)

7. Ο Ποσειδώνας με άρμα και τρίαινα.
(Μυθολογία Larousse)

γ' φάση της σύγκρουσης

390 Μόνος του τώρα,
ο Οδυσσέας πολύπαθος και θείος,

πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς
<354>/390

σε σκέψη δίβουλη⁵ μπλεγμένος,
αναστενάζοντας βαριά, γύρισε κι
εἶπε στη γενναία ψυχή του:
«Αλίμονο, και ποιος αθάνατος
πάλι μου πλέκει δόλο,
που με παρακινεί να παρατήσω
τη σχεδία.

395 Κι όμως δεν θα
τον υπακούσω, όσο ακόμη
βλέπουνε τα μάτια μου
μακριά εκείνη τη στεριά, που λέει
πως θα 'ναι η σωτηρία μου.
Μάλλον αυτό θα κάνω, μου φαίνεται
και το καλύτερο:
όσο βαστάξουν τα μαδέρια

στους αρμούς τους,
θα κρατηθώ σ' αυτά, θα υπομείνω
κι εγώ το βάσανό μου·

400

και μόνο όταν το κύμα
καταλύσει τη σχεδία, θα πέσω
στο νερό.

Λεν βλέπω άλλο συμφερότερο που
θα μπορούσα να σκεφτώ.»

Κι ενώ μ' αυτή τη σκέψη πάλευαν
νους και ψυχή του,
ο κοσμοσείστης Ποσειδών
σηκώνοντας κύμα μεγάλο, άγριο,
φοβερό
και κατακόρυφο, το 'ριξε καταπάνω
του.

405

Πώς άνεμος σφοδρός
σκορπίζει αλλού κι αλλού
ξερά τα άχυρα της θημωνιάς,⁶ έτσι
σκορπίστηκαν και τα μακριά
μαδέρια.

Κι όμως ο Οδυσσέας κρατήθηκε σ'
έναν κορμό,

τον καβαλίκεψε, λες κι ήταν άλογο
της κούρσας,
πέταξε από πάνω του τα ρούχα,
εκείνα που του φόρεσε
410 η θεία Καλυψώ, αμέσως
το μαγνάδι
ζώστηκε στο στέρνο, με το κεφάλι
βούτηξε στη θάλασσα,
τα χέρια του άπλωσε, κι έβαλε
δύναμη να κολυμπήσει.
Τον είδε όμως ο παντοδύναμος
θεός που σείει τη γη,
την κεφαλή του κούνησε και μόνος
του μιλούσε:

5 (στ. 391) σε σκέψη δίδουλη
μπλεγμένος: αμφιταλαντευόμενος
ανάμεσα σε δύο γνώμες (να δεχτεί
ή να μη δεχτεί τις συμβουλές
της Λευκοθέης;).

6 (στ. 406) τα άχυρα της θημωνιάς:
Θημωνιά είναι ένας μεγάλος σωρός
από θερισμένα στάχυα.

Ο Ποσειδώνας αποχωρεί ικανοποιημένος

415 « Τώρα λοιπόν, με μύρια
πάθη περιπλανήσου στα πελάγη,

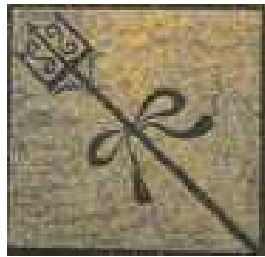
**οὔτω νῦν κακὰ πολλὰ παθὼν
ἀλόω κατὰ πόντον <377>/415**

μήπως και σμίξεις κάποτε μ'
ανθρώπους διογέννητους.
Όμως και τούτο αν γίνει, δεν θα
μπορείς να πεις
πως ήταν λίγη η συμφορά σου.»
Τελειώνοντας μαστίγωσε τ' άλογα
με την πλούσια χαίτη

420

και σίμωσε προς τις Αιγές,⁷
όπου βρισκόταν και το ξακουστό
παλάτι του.

7 (στ. 420) σίμωσε προς τις Αιγές:
Στις Αιγές (κωμόπολη της Αχαΐας
αλλά και πόλη της Εύβοιας) υπήρχε
ναός του Ποσειδώνα.

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. [Ο Αινείας σε τρικυμία]

81

Έτσι ως είπε ο Αίολος,
χτύπησε με το δόρυ του το κοίλο
βουνό

στο πλάι· όρμησαν τότε οι άνεμοι
απ' την οπή που άνοιξε,
όπως στρατός, και φύσηξαν
στροβιλίζοντας σ' όλη τη γη.
Όρμησαν και στη θάλασσα και
τάραξαν τα βάθη της

85 ο Νότος κι ο Βοριάς μαζί κι
ο Λίβας ο ακράτητος
και κύματα τεράστια κύλησαν
στις ακτές.

Έτριξαν οι αντένες και κραύγασαν
οι ναύτες.

Τη μέρα αίφνης και τον ουρανό
ανάρπαξαν τα σύννεφα
απ' τα μάτια τους· έπεσε νύχτα
ζοφερή στο πέλαγος.

90 Βροντούσαν τα ουράνια και
αστραπές συχνές τα έσχιζαν.

Τα πάντα προμηνούσαν
στους άντρες τον χαμό.

Λύθηκαν απ' τον φόβο τα μέλη
τότε του Αινεία·

**στέναξε, κι υψώνοντας τα χέρια του
προς τ' άστρα
αναφώνησε: «Ω, τρεις και τέσσερις
φορές καλότυχοι**

95 όσοι έπεσαν μπροστά
στα μάτια των γονιών τους κάτω
απ' τα ψηλά τείχη της Τροίας!

**Ω γενναιότατε των Δαναών
Διομήδη! Γιατί δεν μπόρεσα νεκρός
να πέσω απ' το δεξί σου
στης Τροίας τις πεδιάδες; Όπου
ο τρομερός έπεσε Έκτορας απ'
το κοντάρι του Αχιλλέα [...] !»**

102 Και τη στιγμή που εύχονταν
αυτά, σφυρίζοντας η θύελλα
απ' τον Βοριά, έσκισε τα πανιά
υψώνοντας το κύμα ως τ' αστέρια.
Έσπασαν τα κουπιά, μπάταρε
η πλώρη, τα πλευρά του καραβιού

105 πλάγιασαν στα νερά κι άγριο
νερόβουνο χύθηκε πάνω τους.

Στην κορυφή του μεγακύματος
κρεμάστηκαν οι ναύτες· χάσκοντας
η θάλασσα έδειξε τους βυθούς και
μάνιασε η παλίρροια στην άμμο.
Τρία πλοία ο Νότος τ' άρπαξε και
τα 'ριξε στους ύφαλους επάνω
110 [...]· και άλλα τρία ο Βοριάς
απ' τ' ανοιχτά
τα 'σπρωξε στα ρηχά – να βλέπεις
και να κλαις· στις ξέρες
τα προσάραξε και τα περίζωσε
με αμμοσωρούς.
Και το καράβι των Λυκίων με
τον πιστό Ορόντη
μπροστά στα μάτια του κύμα τρανό
από ψηλά
115 το χτύπησε στην πρύμνη·
τινάχτηκε ο κυβερνήτης
κι έπεσε κατακέφαλα· και τρεις
φορές το κύμα το
στριφογύρισε και δίνη ορμητική το
αναρούφηξε.

**Σκόρπια τότε φάνηκαν στους
στρόβιλους να γυροφέρνουν
της Τροίας θησαυροί και άρματα
ανδρών και άρμενα σπασμένα.**

**(Βιργιλίου Αινειάδα Ι, στ. 81-119,
μτφρ. της συγγραφικής ομάδας)**

**8. Η Τρικυμία. Έργο
του ζωγράφου Κ.
Πανιάρ (1933 -).**

**Ο Βιργίλιος (70-19 π.Χ.) είναι
ο μεγαλύτερος επικός ποιητής
των Ρωμαίων και η Αινειάδα του
το εθνικό έπος τους, όπου αναγνω-
ρίζονται στοιχεία τόσο της Οδύσ-
σειας όσο και της Ιλιάδας.**

Κεντρικός ήρωας της Αινειάδας είναι ο Αινείας, γιος της Αφροδίτης και γενναίος υπερασπιστής της Τροίας.

Μετά την άλωση της πόλης, ο Αινείας έφυγε αναζητώντας νέα πατρίδα και έπειτα από περιπέτειες πολλές έφτασε στην Ιταλία. Διεξήγαγε πολέμους εκεί και κατόρθωσε τελικά να επιβληθεί και να ιδρύσει τη Ρώμη.

Στο διπλανό απόσπασμα, την τρικυμία εναντίον του Αινεία την προκαλεί ο θεός των ανέμων, ο Αίολος, εκπληρώνοντας επιθυμία της Ήρας, που εχθρευόταν πάντα τους Τρώες και ιδιαίτερα τον γιο της Αφροδίτης, η οποία ήταν αντίζηλός της κατά τη γνωστή κρίση του Πάρη για την ωραιότερη θεά (μεταξύ Αθηνάς, Αφροδίτης, Ήρας).

►► Να συγκρίνετε την τρικυμία της Ενότητας αυτής (321-366) με την τρικυμία από την Αινειάδα του Βιργιλίου και να εντοπίσετε ομοιότητες.

2. Ο άντρας της Ανεράιδας

Ένας νέος, Μποφίλιο τον έλεγαν, εκεί που έβοσκε τα πρόβατα του, έπαιζε και σουραύλι. Το έπαιζε τόσο γλυκά και όμορφα που ήρχονταν οι Ανεράιδες, εστέκονταν μπροστά του καμιά δεκαριά βήματα μακριά, και χορεύανε. Ο νέος που έβλεπε τόσο ωραίες νέες και λαμπροφορεμένες, έβανε όλη του την τέχνη. Και αυτό εξακολούθησε να γίνεται πολλές ημέρες. Οι Ανεράιδες ήρχονταν πάντα, άφηναν τις μπόλιες των γύρω και χόρευαν.

Ένα βράδυ, όταν γύρισε στο σπίτι του, ομολόγησε στη μάνα του τι του συνέβαινε, και της είπε πως μια από αυτές του άρεσε πάρα πολύ και θέλει να την πάρει γυναίκα. Του λέει, λοιπόν, η μάνα του να κοιτάξει πού θα βάλει εκείνη την μπόλια της και να την αρπάξει, και έτσι θα κάνει την Ανεράιδα δική του. Την άλλη μέρα, καθώς πήγε στο ίδιο μέρος και άρχισε να παίζει το σουραύλι, μαζεύτηκαν πάλι οι Ανεράιδες και χόρευαν. Αυτός είδε πού έβαλε την μπόλια της εκείνη που αγαπούσε, echύθηκε και την άρπαξε. Οι άλλες Ανεράιδες εχάθηκαν· εκείνη που 'χε την μπόλια τον παρακαλούσε να της τη δώσει, αυτός τίποτε, ώσπου αναγκάστηκε να τον ακολουθήσει στο χωριό και να τον πάρει άντρα.

Την μπόλια εκείνος την κρατούσε πάντα κρυμμένη και δεν της την έδινε, όσο και αν τον παρακαλούσε από καιρό εις καιρό. Έζησαν πολλά χρόνια μαζί και έκαναν και παιδιά πολύ όμορφα. Όταν μια φορά, που ήθελαν να παν στο χορό, τόσο πολύ παρακάλεσε τον άντρα της να της δώσει την μπόλια, που αυτός επείσθη και την έδωκε. Πήγαν στο χορό, η Ανεράιδα μπήκε στο χορό, και άρχισε να χορεύει, και άξαφνα αφανίστηκε. Από τότε δεν εγύρισε στο σπίτι να μείνει με τον άντρα της. Αλλ' όταν αυτός έλειπε από το σπίτι, πήγαινε η Ανεράιδα, το εσυγύριζε, έντυνε τα παιδιά, εμαγείρευε και έφευγε.

(Ν. Πολίτης, Παραδόσεις, τ. Α', σσ. 465-6. Φωτοτυπημένη ανατύπωση, εκδ. Εργάνη, Αθήναι 1965)

► ► Να διακρίνετε στην πιο πάνω λαϊκή παράδοση (από την Κύθνο) τη σχέση της νεράιδας με το μαγικό μαντίλι της και να επισημάνετε τη διαφορά του δικού της μαντιλιού από το μαντίλι της Ινώς.

Γ. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. α. Ποια ανθρώπινα πάθη εκδηλώνει ο Ποσειδώνας στους δύο μονολόγους του; (314-320 και 413-418)
β. Ποια προβλήματα απασχολούν τον Οδυσσέα στους δικούς του μονολόγους και πώς τα αντιμετωπίζει; (327-345 και 390-401)

Ο μονόλογος είναι ουσιαστικά διάλογος του ήρωα με τον εαυτό του σε κρίσιμες στιγμές της αφήγησης,

όταν αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα και αναζητεί μόνος τη λύση τους. Αποκαλύπτει έτσι τις σκέψεις και τα συναισθήματά του, και ο ακροατής κατανοεί καλύτερα τις ενέργειές του.

2. Στην Ενότητα αυτή παρατηρούμε κλιμάκωση* της επιθετικότητας του Ποσειδώνα κατά του Οδυσσέα.

► ► Να διακρίνετε τις φάσεις στις οποίες κλιμακώνεται η επιθετικότητα του θεού, καθώς και τις αντίστοιχες αντιδράσεις του ήρωα.

3. Αναλύστε την παρομοίωση των στίχων 405-406 και προσδιορίστε τη λειτουργία της. Λάβετε όμως πρώτα υπόψη σας τα εξής:

Σε μια απλή παρομοίωση παρομοιάζονται δύο έννοιες, για παράδειγμα, η Ινώ με πουλί (371), ο κορμός του δέντρου με άλογο (407-408), ο Οδυσσέας με καλό πατέρα (ε 15). Στην επική ποίηση όμως (και όχι μόνο) συναντούμε και παρομοιώσεις σύνθετες, που είναι εκτεταμένες/διεξοδικές· σ' αυτές, η εικόνα που θέλει να μας δείξει ο ποιητής παρομοιάζεται με μια άλλη εικόνα, παρμένη συνήθως από τη φύση ή από την αγροτική ζωή και γνωστή, άρα, στον ομηρικό, τουλάχιστον, ακροατή· λόγου χάρη, το στροβίλισμα της σχεδίας στη θάλασσα από τους ανέμους παρομοιάζεται με το στροβίλισμα των αγκαθιών στον κάμπο από τον βοριά (362-364). Κατά την ανάλυση μιας διεξοδικής παρομοίωσης διακρίνουμε:

- α. τι παρομοιάζεται (εδώ, π.χ., η σχεδιά του Οδυσσέα στη θάλασσα)**
- β. με τι παρομοιάζεται (με τα αγκάρθια στον κάμπο)**
- γ. ποιο είναι το κοινό τους σημείο (το στροβίλισμα από τον άνεμο)**
- δ. ποιος ο ρόλος/η λειτουργία της παρομοίωσης (φωτίζει τη ζητούμενη εικόνα, συμπληρώνει και πλουτίζει την περιγραφή κ.ά.).**

- 4. Ζωγραφίστε τον Οδυσσέα, όπως παρουσιάζεται στους στίχους 407-408.**
- 5. Με αφορμή τη σχεδιά, τον προσανατολισμό και το ναυάγιο του Οδυσσέα, συζητήστε στην τάξη τις δυνατότητες που δίνει στον άνθρωπο η θάλασσα αλλά και τους κινδύνους που κρύβει.**

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στη σύγκρουσή του με τον μεγάλο διώκτη του, τον Ποσειδώνα, ο Οδυσσέας βασανίστηκε πολύ, αλλά δεν παραιτήθηκε· επιστράτευσε τις σωματικές και νοητικές δυνάμεις του και αντιστάθηκε· αναδείχτηκε έτσι πολύτροπος και καρτερικός. Ο νικηφόρος αυτός αγώνας του στην πάλη του με έναν θεό ή, έστω, με τη θάλασσα, τονίζει τη δύναμη του ανθρώπου, που έχει κεντρική θέση στην Οδύσσεια.

10η ΕΝΟΤΗΤΑ:

ε 421-552/<382-493>

«...την τρίτη μέρα, σαν
την ξημέρωσε η Αυγή...»

Α'. ΚΕΙΜΕΝΟ

ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ:

- Ο αγώνας του Οδυσσέα για έξοδο στη στεριά και διανυκτέρευση
- Οι θεϊκές επεμβάσεις

1. Η Αυγή/Ηώς και ο Ήλιος φέρουν το φως σε θνητούς και αθανάτους - από κρατήρα του 4ου αι. π.Χ. (Μόναχο, Κρατική Συλλογή Αρχαιοτήτων)

2. Χάλκινο αγαλμάτιο Αθηνάς Προμάχου του 5ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

Επεμβαίνει η Αθηνά

421

Μα να που η Αθηνά, του Δία
η κόρη, έρχεται τώρα μ' άλλες
σκέψεις:

δένει τον δρόμο στους ενάντιους
ανέμους, τους προστάζει ανάπαυλα
[...].

Σήκωσε μόνο τον γοργό βοριά,
σπάζει τα κύματα μπροστά του,
για να μπορεί, ξεφεύγοντας
τον χάρο και τη μαύρη μοίρα,
να σμίξει ο θείος Οδυσσεύς μ'
εκείνους που έχουν
χαρά τους το κουπί, τους Φαίακες.

Κι ωστόσο δυο μερόνυχτα,
δοσμένος στο μεγάλο κύμα,
είδε πολλές φορές τον χάρο με
τα μάτια του.

430

Μόνο την τρίτη μέρα,¹ σαν
την ξημέρωσε η Αυγή

**με τους ωραίους πλοκάμους, ἔπεσε
ο ἄνεμος, γαλήνεψε, κι ἔγινε
νηνεμία.**

**ἄνεμος μὲν ἔπαύσατο ἡδὲ
γαλήνη/ ἔπλετο νηνεμίη
<391-2>/431-2**

**Και ξαφνικά βλέπει στο πλάι του
στεριά· ὅπως τον σήκωσε
ψηλά ἓνα μεγάλο κύμα, την εἶδε
μπρος του με το κοφτερό του μάτι.**

**435 Πόση αγαλλίαση νιώθουν
παιδιά που αναστήθηκε ο πατέρας
τους –
τον εἶχε βρει και τον κρατούσε
στο κρεβάτι
βαριά αρρώστια που τον παίδεψε
πολύ· μέρα τη μέρα ἔλιωνε,
καθώς ο δαίμονας τον χτύπησε
ο φριχτός· και τώρα
που οι θεοί τού λύνουν τα δεσμά
της συμφοράς του,**

αγάλλεται· τόση αγαλλίαση
δίνει στον Οδυσσέα η θέα
της στεριάς της δασωμένης. Όλος
σπουδή κολύμπησε
να φτάσει, για να πατήσσει χώμα
το ποδάρι του.

1 (στ. 430) την τρίτη μέρα: Οι τρεις μέρες με τρικυμία και οι προηγούμενες δεκαεφτά με καλό καιρό συμπληρώνουν τις είκοσι μέρες που προέβλεψε ο Δίας στο ε 38 (σελ. 124 του δεύτερου τεύχους) για το ταξίδι του Οδυσσέα. Αν προσθέσουμε σ' αυτές και τις πέντε μέρες για την κατασκευή της σχεδίας κτλ., βρίσκουμε είκοσι πέντε τις μέρες της ραψωδίας ε (βλ. και το περιεχόμενο της ε στο Ημερολόγιο της Οδύσσειας, σελ. 54 του πρώτου τεύχους).

Η θαλασσοταραχή όμως επιμένει και ο Οδυσσέας προβληματίζεται

Αλλά όταν πια τον χώριζε τόση
μονάχα απόσταση, όσο
που ν' ακουστεί φωνάζοντας,
τον πήρε ο γδούπος
445 που τα ύφαλα της θάλασσας
χτυπούσε.²

Το μέγα κύμα, σπάζοντας φοβερό
πάνω στις ξέρες,
βόγκαε και ξερνούσε, σκεπάζοντας³
τα πάντα μ' αλυσάχνη.

Λιμάνια ανύπαρκτα, των караβιών
οι κόλποι ανύπαρκτοι·
υπήρχαν μόνο κάβοι απόκρημνοι,
γκρεμοί και βράχοι.

Τότε του λύθηκαν τα γόνατα, λύγισε
κι η καρδιά του,
βαρυγκομώντας ο Οδυσσέας
μόνος του μιλούσε
λέγοντας στην περήφανη ψυχή του:

«Τώρα τι γίνεται. Αφού ο Δίας
ανέλπιστα μου δίνει
να δω στεριά, και μπόρεσα να
φτάσω εδώ, μέσα από τόσα
κύματα,
455 δεν βλέπω μέρος πουθενά να
καταφύγω, που να με βγάλει
από την αφρισμένη θάλασσα.
Έξω μονάχα βράχοι μυτεροί
και γύρω
τους βρυχάται το κύμα
πολυτάραχο· [...]

ἔκτοσθεν μὲν γάρ πάγοι ὀξέες,
ἀμφὶ δὲ κῦμα / βέβρυχεν ῥόθιον
<411-12>/457-8

460 κι είναι από κάτω το νερό
βαθύ, δεν γίνεται να στηριχτείς
στα πόδια και να σταθείς για να
ξεφύγεις το κακό.
Αν πάω να βγω, φοβάμαι μήπως
και μ' αναρπάξει το μεγάλο κύμα

και με συντρίψει πάνω σε
γρανιτένιο βράχο –
τότε κι η ορμή μου πάει χαμένη.

465 Αν πάλι πω πως κολυμπώ
ένα γύρο, μήπως και βρω κάπως
απάνεμο ακρογιάλι ή και λιμάνι
αυτής της θάλασσας, τρέμω
μην και με παρασύρει η αντάρα*
πάλι στο ψαροτρόφο πέλαγο [...].

469 Ἡ κι ἓνας δαίμονας ἀπό
τα βάθη τῆς θαλάσσης στείλει
470 νὰ με σπαράξει κάποιο κῆτος
[...].

472 Καλά τον ξέρω τον θυμό
του Κοσμοσείστη, το μένος του
εναντίον μου [...].»

474 Κι όπως ακόμη μες
στα φρένα και τον νου του
ανακινούσε τέτοιες σκέψεις,

475 μεγάλο κύμα τον παρέσυρε,
τον έριξε στα βράχια της ακτής.

Τότε τις σάρκες του θα ξέσχιζε,
τα κόκαλά του θα συντρίβονταν,
αν η θεά Αθηνά, τα μάτια λάμποντας,
δεν έδινε τη φώτισή της·
μαζεύοντας τη δύναμή του, και με
τα δυο του χέρια
πιάστηκε απ' τον βράχο, κι εκεί
κρατήθηκε στενάζοντας

480 ώσπου το κύμα πέρασε.

Κι αν γλίτωσε έτσι, όμως το κύμα,
πίσω γυρίζοντας ορμητικό,
τον έπληξε και τον επέταξε μακριά,
ξανά τον πήγε στα βαθιά. [...]

487 Θα 'ταν κι αυτό απρόβλεπτος
χαμός του δύστυχου Οδυσσέα,
αν πάλι η Αθηνά, τα μάτια
λάμποντας, δεν έδινε τη φώτισή
της·
κατόρθωσε ν' αναδυθεί απ' το κύμα
που έσπαζε στη στεριά,

490 έστριψε προς τα έξω και λοξά
κολύμπησε, κοιτάζοντας
μη χάσει τη στεριά απ' τα μάτια του,
μήπως και βρει
κάπως απάνεμο ακρογιάλι ή και
λιμάνι αυτής της θάλασσας.

2 (στ. 444-5) τον πήρε ο γδούπος /
που τα ύφαλα της θάλασσας χτυ-
πούσε: άκουσε το βαρύ χτύπημα
των κυμάτων στους υποθαλάσ-
σιους βράχους (στα ύφαλα· πρβλ.:
τα ίσαλα και τα έξαλα της
θάλασσας).

3 (στ. 447) σκεπάζοντας τα πάντα
με αλυσάχνη: σκεπάζοντας τα πά-
ντα με ένα λεπτό στρώμα αλατιού.

3. Απόκρημνη ακτή.

Ο Οδυσσέας φτάνει στις εκβολές ενός ποταμοθεού και ζητεί τη βοήθειά του

Και τότε κολυμπώντας φτάνει
στο στόμα ποταμού καλλίρροου –
αυτός ο χώρος έκρινε πως ήταν
ο καλύτερος,

495 αφού του έλειπαν οι βράχοι,
κι ο άνεμος δεν τον χτυπούσε.

Βλέποντας
μπρος του τα νερά του ποταμού να
ρέουν, έκανε ολόψυχην ευχή:
«Επάκουσε, όποιος κι αν είσαι,
ποταμέ βασιλικέ μου.⁴

Προσπέφτω, χίλιες φορές
παρακαλώ σε, γλίτωσέ με
από την απειλή του ποσειδώνιου
πελάγου.

500 Πρέπει, πιστεύω, κι
οι αθάνατοι θεοί να τον
σπλαχνίζονται

όποιον παραδαρμένος τούς ζητά
το έλεός τους.

Ένας που έπαθε πολλά κι εγώ,
χώρα στα γόνατά σου πέφτω,⁵
ποταμέ μου, ζητώ να μ' ελεήσεις,
βασιλιά μου.

Ικέτης σου είμαι, και το ομολογώ.»

505

Ευχήθηκε κι ευθύς

ο ποταμός ανέκοψε το ρέμα,
σταμάτησε το κύμα, μπροστά του
τα νερά γαλήνεψε,
τον πήρε και τον έσωσε
στις εκβολές του.

Έσχε δέ κύμα, / πρόσθε δέ οί
ποίησε γαλήνην, τόν δ' έσάωσεν /
ές ποταμοῦ προχοάς
<451-3>/506-7

4. Η Αθηνά σε αργυρό
νόμισμα της Αθήνας
(520-510 π.Χ.).

Μα είχαν πια λυγίσει και τα δυο του
γόνата, τα στιβαρά του χέρια
λύθηκαν, ένιωθε τσακισμένος απ'
το κύμα·

510 σώμα πρησμένο, στόμα,
ρουθούνια να ξερνούν τη θάλασσα,
κι αυτός πεσμένος κάτω, δίχως
πνοή, δίχως φωνή,
σαν λιγοθυμισμένος, τυραννισμένος
από κούραση φριχτή.
Κι ωστόσο μόλις πήρε ανάσα κι
ήλθε η ψυχή ξανά στον τόπο της,
το μαγικό μαγνάδι λύνοντας
το παραδίνει

515 στου ποταμού το ρέμα που
έσμιγε με τη θάλασσα·
γοργά το πήρε μες στη δίνη* του
ένα μεγάλο κύμα,
κι αμέσως το υποδέχτηκαν τα χέρια
της Ινώς.
Τότε απ' το ποτάμι βγαίνει, έγειρε
σ' ένα σχοίνο πλάι,

σκύβοντας φίλησε το χῶμα
της ζωοδόχου γης.

κύσε δὲ ζείδωρον ἄρουραν
<463>/519

520 Βαρύθυμος ἀκόμη, μιλώντας
εἶπε στη γενναία ψυχὴ του:

4 (στ. 497) ἐπάκουσε, [...] ποταμὲ
βασιλικὲ μου: Οἱ ποταμοὶ θεωρού-
νταν θεότητες (βλ. την εἰκόνα 8)· ἔτσι
ο Οδυσσεάς, μόλις ἀντίκρισε τὶς εκ-
βολές ἐνός ποταμοθεοῦ, ζήτησε
τὴ βοήθειά του.

5 (στ. 502-4) στα γόνατα σου πέ-
φτω [...]. ἰκέτης σου: Ἰκέτης λεγό-
ταν ἐκεῖνος που ζητούσε βοήθεια /
που ἰκέτευε κάποιον, ἀνήκε δε στὴν
εθιμοτυπία τῆς ἱκεσίας νὰ γονατίζει
ο ἰκέτης μπροστὰ στὸν ἱκετευόμενο
(ο ποταμός ἐδῶ προσωποποιεῖται).

Δεύτερος προβληματισμός του Οδυσσέα

«Τώρα στο τέλος τι μου μέλλεται να
πάθω, αλίμονο.

Αν μείνω στο ποτάμι και περάσω
εδώ τη μαύρη νύχτα,
πώς να μη συμμαχήσουν άσχημα
πάχνη* και παγωνιά,
εξαντλημένον να μου πάρουν
την ψυχή,

525 έτσι που την αυγή τόσο
ψυχρό το αγιάζι* κατεβαίνει απ’
το ποτάμι.

Αν πάλι ανέβω την πλαγιά
στο δάσος το βαθύσκιωτο,
αν σε φυλλωσιές πυκνές πέσω να
κοιμηθώ, πες πως το κρύο
κι ο κάματος μ’ αφήνουν, κι
επέρχεται ύπνος γλυκός·
τα άγρια θηρία τρέμω μήπως με
βρουν και με σπαράξουν.»

530

Κι όπως το συλλογίστηκε,
αυτό του φάνηκε πως είναι
το καλύτερο:
ξεκίνησε να βρει το δάσος, το βρήκε
πλάι στον ποταμό,
ψηλά σε ξάγναντο.

Τρύπωσε εκεί, κάτω από θάμνα
δίδυμα, ελιά κι αγρίλι που
ξεφύτρωναν μαζί.
Δεν έφτανε ως εδώ το μένος
των υγρών ανέμων,

535

δεν τα χτυπούσε αυτά
τα θάμνα ήλιος με τις αχτίνες του,
όταν σηκώνεται λαμπρός, μήτε
η βροχή τα διαπερνούσε·
τόσο πυκνά συμπλέκονταν το 'να
μαζί με τ' άλλο.
Γλίστρησε ο Οδυσσέας στον κόρφο
τους, και με τα χέρια του
φτιάχνει το στρώμα του παχύ κι
ευρύχωρο,

540 από τα φύλλα τα πολλά που
ήταν χυμένα γύρω, τόσο και τέτοιο,
που θα μπορούσε δυο και τρεις
ανθρώπους να τους προφυλάξει,
ακόμη και σε χειμωνιάτικη ώρα,
όταν βαραίνει ο καιρός πολύ.
Το έργο του κοιτώντας,
βασανισμένος ο Οδυσσέας και
θεῖος,

πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς
<486->/543

ένιωσε μέσα του χαρά· στη μέση
ξάπλωσε ρίχνοντας

545 από πάνω του σωρό
τα φύλλα.
Πώς κάποιος έκρυψε δαυλό⁶ μέσα
στη μαύρη στάχτη,
σε χτήμα απόμερο, που γείτονες
στο πλάι του δεν έχει, σώζοντας
έτσι

το σπέρμα της φωτιάς, που να μην
είναι ανάγκη απ' αλλού ν' ανάβει·
με ένα δαυλό παρόμοιος
ο Οδυσσέας σκεπάστηκε με φύλλα.

550 Τότε κι η Αθηνά χύνει
στα μάτια του τον ύπνο,
γρήγορη ανάπαυση από τον μόχθο
και τον κάματό του.
Κι ο ύπνος σφράγισε τα βλέφαρά
του.

6 (στ. 546-8) κάποιος έκρυψε δαυ-
λό μέσα στη μαύρη στάχτη, [...]
σώζοντας έτσι το σπέρμα
της φωτιάς [...]: Ο δαυλός είναι
ένα μισοκαμένο ξύλο, που η άκρη
του είναι κάρβουνο αναμμένο, κι αν
σκεπαστεί με στάχτη το βράδυ,
μπορεί το επόμενο πρωί να
χρησιμοποιηθεί για την ανανέωση
της φωτιάς.

►► Συζητήστε την αλληγορική σημασία της παρομοίωσης.

5. Παραλία με ποταμάκι στην Κέρκυρα. (Πηγή: Στα χνάρια του Ομήρου)

6. Ο Οδυσσέας «σκύβοντας φίλησε το χώμα της ζωοδόχου γης». Λεπτομέρεια Χαρακτικού του Φλαμανδού Th. van Thulden.

7. Αρχαίος σφραγιδόλιθος με τη μορφή του Οδυσσέα.

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Όταν άρχισε να πνέει ελαφρά νότιος άνεμος, [...] σήκωσαν τις άγκυρες και έπλεαν κοντά στις ακτές της Κρήτης. Ύστερα από λίγο ξέσπασε στο νησί ένας θυελλώδης άνεμος [...]. Άρπαξε το πλοίο, κι όπως αυτό δεν μπορούσε να πάει αντίθετα, τ' αφήσαμε και το πήγαιναν ο άνεμος και τα κύματα. [...] Επειδή πολύ μας ταλαιπωρούσε η τρικυμία, την άλλη μέρα ρίξαμε το φορτίο στη θάλασσα, και τη μεθεπομένη ρίξαμε στη θάλασσα με τα χέρια μας όλον τον εξοπλισμό του πλοίου. Για πολλές μέρες δεν φαίνονταν ούτε ο ήλιος ούτε τα άστρα, η κακοκαιρία συνεχιζόταν, κι έτσι χανόταν κάθε ελπίδα να σωθούμε

Κανείς δεν ήθελε πια να φάει τίποτα. Τότε ο Παύλος στάθηκε ανάμεσά τους και είπε: «Έπρεπε, άντρες, να με είχατε ακούσει και να μην ξεκινούσαμε από την Κρήτη. Έτσι, θα είχαμε γλιτώσει από την ταλαιπωρία αυτή κι απ' τη ζημιά. Τώρα όμως σας συνιστώ να μη χάσετε το θάρρος σας. Κανείς από σας δε θα χαθεί, μόνο το πλοίο. Την περασμένη νύχτα μού φανερώθηκε άγγελος του θεού, στον οποίον ανήκω και τον οποίον υπηρετώ, και μου είπε: "μη φοβάσαι, Παύλε! Πρέπει να εμφανιστείς στον αυτοκράτορα, κι έτσι ο θεός για χάρη σου θα σώσει όλους όσοι είναι μαζί σου στο πλοίο". Γι' αυτό έχετε θάρρος, άντρες! Γιατί έχω εμπιστοσύνη στον θεό ότι θα γίνει έτσι όπως μου είπε ο άγγελος. Πρέπει να προσα-

ράξουμε σε κάποιο νησί». [14 μέρες έπλεαν ακυβέρνητοι στη θάλασσα.]

Τη δέκατη τέταρτη νύχτα [...], καθώς περίμεναν να ξημερώσει, ο Παύλος τούς παρακινούσε όλους να φάνε κάτι [τους ενθάρρυνε και τους βεβαίωσε πάλι ότι όλοι τους θα σωθούν]. Στο πλοίο ήμασταν συνολικά διακόσιες εβδομήντα έξι ψυχές. Αφού χόρτασαν όλοι, πέταξαν το σιτάρι στη θάλασσα, για να ελαφρώσει το πλοίο.

Όταν ξημέρωσε, είδαν μια στεριά που τους ήταν άγνωστη. Ανακάλυψαν όμως έναν κόλπο που είχε για-λό, στον οποίο αποφάσισαν να ρίξουν το πλοίο, αν μπορούσαν. Έλυσαν, λοιπόν, τα σκοινιά που κρατούσαν τις άγκυρες, και τις άφησαν να πέσουν στη θάλασσα. [...] Έπειτα, σήκωσαν το μπροστινό πανί και με τον άνεμο προσπαθού-

σαν να προσορμιστούν στο γιαλό.
Έπεσαν όμως σ' έναν ύφαλο από
άμμο κι έριξαν εκεί το πλοίο.
Η πλώρη μπήχτηκε στην άμμο κι
έμεινε ακίνητη, η πρύμνη όμως
διαλυόταν από τη μανία των κυμά-
των. [... Τότε,] ο αξιωματικός [...]
διέταξε, όσοι μπορούν να κολυμπή-
σουν, να πηδήξουν πρώτοι
στη θάλασσα και να βγουν
στη στεριά, κι οι άλλοι να βγουν
πάνω σε σανίδια ή σε άλλα μέρη
του πλοίου. Έτσι, βγήκαν όλοι
στη στεριά και σώθηκαν.

(Καινή Διαθήκη, Πράξεις
των Αποστόλων, 27, 13-44, μτφρ.
Σ. Αγουρίδη κ.ά., εκδ. Βιβλικής
Εταιρείας, Αθήνα, 1985)

► ► Προσέξτε τη συμπεριφορά
του Οδυσσέα στην τρικυμία και

στο ναυάγιο (στ. 321-552), καθώς και την ανάλογη συμπεριφορά του Αποστόλου Παύλου στο απόσπασμα από τις Πράξεις των Αποστόλων, και συζητήστε πώς αντιδρούν οι άνθρωποι όταν βρίσκονται αντιμέτωποι με τα στοιχεία της φύσης (τις τρικυμίες, τους σεισμούς κτλ.).

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1. Ποια προβλήματα απασχολούν τον Οδυσσέα στους δύο μονολόγους του (453-473 και 521-529) και τι λύσεις βρίσκει; Είναι ουσιαστική η βοήθεια που του δίνει η Αθηνά;**

- 2. Ποιες συναισθηματικές καταστάσεις ζει ο Οδυσσέας και πώς μπορεί να δικαιολογηθούν;**
- 3. Αναλύστε την παρομοίωση των στίχων 546-549.**
- 4. Ζωγραφίστε τον Οδυσσέα, όπως παρουσιάζεται στους στίχους 518-519 ή 544-545.**

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η ραψωδία ε έχει ιδιότυπη θέση στην Οδύσσεια, διότι στο πλαίσιο της:

- Αποφασίζεται οριστικά, αλλά και υλοποιείται ουσιαστικά ο νόστος του Οδυσσέα με την άφιξη στη Σχερία.**
- Συνοψίζονται τα επτά και πλέον από τα δέκα χρόνια των περιπετειών του Οδυσσέα, με ελάχιστες**

μόνο αναφορές στο πώς ζούσε στην Ωγυγία, και καλύπτονται οι είκοσι πέντε από τις σαράντα μία μέρες της Οδύσσειας.

- Αναδεικνύεται, προπαντός εδώ, ο ανθρωποκεντρισμός της Οδύσσειας, διότι: κινητοποιούνται οι αθάνατοι χάριν ενός (δίκαιου κτλ.) θνητού, στον οποίο χαρίζεται η αθανασία, αλλά εκείνος τη θυσιάζει για τη ζωή του ανθρώπου· και κερδίζει τη μοίρα του με τον αγώνα του, μολονότι τον εχθρεύεται ένας μεγάλος θεός.**
- Το ναυάγιο στις ακτές της Σχερίας είναι η τελευταία θαλασσινή περιπέτεια του Οδυσσέα, ακούγεται όμως πρώτη, ανήκει στο παρόν της Οδύσσειας και τη διηγείται (μόνο αυτή) ο ίδιος ο ποιητής, σε αντίθεση με τις άλλες περιπέτειες που ανήκουν στο παρελθόν του**

έπους και τις διηγείται ο Οδυσσέας στους Φαίακες. Έτσι, η περιπέτεια αυτή μοιάζει σαν μια μικρή Οδύσσεια σφηνωμένη μέσα στη μεγάλη.

- Ξεχωρίζει, ακόμη, η ραψωδία ε και με την ποιότητα των αφηγηματικών τεχνικών και των εκφραστικών της τρόπων.

8. Ποτομοθεός. Μικρογραφία από τον Αμβροσιανό κώδικα (5ος / 6ος αι. μ. Χ.)

11η ΕΝΟΤΗΤΑ: ζ (περίληψη) – ζ 139-259/<110-210> (ανάλυση)

**Α΄.1. Στην πορεία προς τον νόστο
ο Οδυσσέας βγαίνει ναυαγός
στη Σχερία, όπου δέχεται πολύ-
πλευρη φιλοξενία, εξιστορεί
τις περιπέτειές του και με τη βοή-
θεια των Φαιάκων φτάνει
στην Ιθάκη. Το επεισόδιο αυτό είναι
εκτεταμένο (ζ-ν 209/<187>) και
ονομάζεται «Φαιακίδα».**

**Α΄.2. Περιληπτική αναδιήγηση
της ζ ραψωδίας: Ὀδυσσέως ἄφιξις
εἰς Φαίακας
(Ἄφιξη του Οδυσσέα στη χώρα των
Φαιάκων – τη Σχερία)**

**Ενώ ο Οδυσσέας κοιμόταν
στα ξερά φύλλα των θάμνων κοντά
στο ποτάμι, η Αθηνά παρότρυνε**

στο όνειρο την έφηβη βασιλοπούλα των Φαιάκων να πάει να πλύνει τα ρούχα, γιατί πλησίαζε η ώρα του γάμου της. Πρωί πρωί λοιπόν η Ναυσικά (32η μέρα της Οδύσσειας) ζήτησε από τον πατέρα της να ετοιμαστεί ένα αμάξι, και φορτωμένο με ρούχα το οδήγησε η ίδια στο ποτάμι συνοδευόμενη από υπηρέτριες. Έπλυναν και άπλωσαν τα ρούχα και, περιμένοντας να στεγνώσουν, λούστηκαν, κολάτσισαν και άρχισαν να παίζουν με το τόπι.

Η Αθηνά όμως φρόντισε να πέσει το τόπι στο ποτάμι, ώστε από τις φωνές των κοριτσιών να ξυπνήσει ο ταλαιπωρημένος ναυαγός και να δεχτεί την πρώτη φιλόξενη περιποίηση από τη Ναυσικά.

Λουσμένος και ντυμένος, έπειτα, ο Οδυσσέας έλαμψε από ομορφιά και χάρη.

Προκάλεσε έτσι τον θαυμασμό της βασιλοπούλας, που μιλώντας στις ακόλουθές της ευχήθηκε ένας τέτοιος άντρας να την παντρευτεί.

Την ώρα που ο Οδυσσέας έτρωγε, τα κορίτσια μάζεψαν τα ρούχα και ετοιμάστηκαν για την επιστροφή. Η Ναυσικά, πριν ξεκινήσει, συμβούλεψε τον ξένο να ακολουθήσει το αμάξι τους προς την πόλη με τα πυργωμένα τείχη, το διπλό λιμάνι και την πετροστρωμένη αγορά με τον βωμό του Ποσειδώνα και τα εργαστήρια των ναυτικών, όπου κατασκευάζονταν τα ευέλικτα καράβια τους – για όπλα δεν ενδιαφέρονταν οι Φαίακες. Επειδή όμως φοβάται το κουτσομπολιό τους, αν δουν να τη συνοδεύει ένας ξένος άντρας, του ζήτησε να σταματήσει στο άλσος της Αθηνάς, έξω από την πόλη, ώσπου να φτάσουν

στο παλάτι. Τον συμβούλεψε, τέλος, να απευθυνθεί στη μητέρα της, την Αρήτη, γιατί, αν κερδίσει τη συμπάθειά της, θα πετύχει γρήγορα τον νόστο του. Ακολούθησε λοιπόν ο Οδυσσέας το αμάξι, στάματησε στο άλσος της Αθηνάς και προσευχήθηκε στη θεά να προδιαθέσει τους Φαίακες ευνοϊκά απέναντί του.

1. Αρμα οδηγούμενο από κορίτσια.
Λεπτομέρεια αποκατεστημένης
τοιχογραφίας της Τίρυνθας
(1500 π.Χ.).

2. Ο Οδυσσέας
ακολουθεί... (κάρτα).

Α΄.3. ΚΕΙΜΕΝΟ

ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ:

Συνάντηση του Οδυσσέα με
τη Ναυσικά

Πέρασε ωστόσο η ώρα κι έπρεπε
[η Ναυσικά]

140 τον δρόμο πάλι να πάρει
της επιστροφής προς το παλάτι,
να ξαναζέψει τα μουλάρια και να
διπλώσει τα ωραία της ρούχα.
Τότε ακριβώς άλλα στοχάστηκε,
τα μάτια λάμποντας, η θεά Αθηνά·
πώς θα ξυπνήσει ο Οδυσσέας, να
δει την κόρη την πεντάμορφη,
που θα τον οδηγούσε προς
την πόλη όπου και κατοικούν
οι Φαίακες.

145 Καθώς λοιπόν τη σφαίρα
ρίχνει η Ναυσικά σε μια από
τις κοπέλες,

η κοπελιά ξαστόχησε,
κι έπεσε η μπάλα στα βαθιά νερά
του ποταμού. Ύψωσαν τότε μια
φωνή
μεγάλη, κι ο θεός Οδυσσέας ξυπνά.
Ανασηκώθηκε και ταραγμένος
συλλογίστηκε στα φρένα και
στον νου του:

3. Ναυσικά. Χάλκινο
γλυπτό του Ν. Χατζηκυ-
ριάκου-Γκίκα (1906-1994).

**Ο Οδυσσέας ξυπνά και
αναρωτιέται**

150 «Αλίμονο μου! Σε ποιων
ανθρώπων έφτασα πάλι τη χώρα;
είναι αλαζόνες, άγριοι κι άδικοι; ή
μήπως τη φιλοξενία γνωρίζουν

κι ο νους τους σέβεται τα θεία;¹

**ὦ μοι ἐγὼ, τέων αὖτε βροτῶν ἐς
γαῖαν ἱκάνω; / ἥ ῥ' οἱ γ' ὑβρισταί
τε καὶ ἄγριοι οὐδὲ δίκαιοι, / ἥ
φιλόξεينوι, καὶ σφιν νόος ἐστὶ
θεουδής; <119-21>/150-2**

**Στ' αὐτιά μου ωστόσο χτύπησε μια
κοριτσίστικη φωνή,
λες κι ἦταν ἀπὸ κόρες Νύμφες²
που, μένοντας ψηλά στα ὄρη,
κατεβαίνουν**

155 **στις πηγές των ποταμῶν ἢ σε
λιβάδια χλοερά.**

**Εκτός κι αν βρίσκομαι σε κάποιον
τόπο ὅπου μιλούν και μένουν
ἄνθρωποι θνητοί.**

**Ἄλλο δεν ἔχω, μόνος μου πρέπει να
δοκιμάσω, να δω τι τρέχει.»**

160 **Εἶπε κι ἀπὸ τα θάμνα του
αναδύθηκε θεῖος ο Οδυσσεάς,
χώνει**

το στιβαρό του χέρι σε σύδεντρο
 πυκνό και σπάζει
 ένα κλαδί με φύλλα, τη γύμνια του
 να προστατέψει στ' αντρικά του
 μέλη.³

**Και κίνησε σαν το περήφανο
λιοντάρι που περιφέρεται στα όρη,
το δέρνει ο άνεμος και το μουσκέυει
η μπόρα,**

165 εκείνο όμως με τα μάτια
φλογισμένα προχωρεί
ψάχνοντας για γελάδια, αρνιά κι
ελάφια ανήμερα,
το σπρώχνει η πείνα στα κοπάδια,
ακόμη και σε μάντρα φυλαγμένη·
παρόμοιος έμελλε κι ο Οδυσσέας
να σμίξει με κόρες καλλιπλόκαμες,
έτσι όπως ήτανε γυμνός, γιατί τον
πίεζε η ανάγκη.

1 (στ. 150-2) Οι στίχοι 150-152 είναι παραδοσιακοί/τυπικοί· επαναλαμβάνονται σε ανάλογες περιπτώσεις και υπογραμμίζουν την ανασφάλεια που κυρίευε τους ανθρώπους την εποχή της αποικιακής εξάπλωσης, τόσο αυτούς που έφταναν σε μια άγνωστη χώρα, όσο και εκείνους που τους αντίκριζαν, όπως δείχνει ο πανικός των κοριτσιών στο 171-172 και η παρατήρηση της Ναυσικάς στο 243-245. Η διαφορετική στάση της βασιλοπούλας (173-175) δείχνει την αριστοκρατική αγωγή της, που απαιτούσε γενναιότητα, παρουσιάζεται όμως σαν αποτέλεσμα θεϊκής επέμβασης.

2 (στ. 154) κόρες Νύμφες: Οι Νύμφες θεωρούνταν κόρες του Δία, γεννημένες από τη βροχή και συνδεδεμένες, γι' αυτό, με το νερό

και τη βλάβηση. Ήταν κατώτερες θεότητες, όπως και οι Νηρηίδες (>νεράιδες), που ζούσαν στη θάλασσα. Οι Νύμφες και οι Νηρηίδες επιβιώνουν στις νεότερες λαϊκές παραδόσεις μας ως νεράιδες ή ξωτικά και αγερικά.

3 (στ. 162) τη γύμνια του να προστατέψει στ' αντρικά του μέλη: Με την υποτυπώδη κάλυψη της γύμνιας του, ο Οδυσσέας έδειξε ντροπαλοσύνη/συστολή, που πρέπει να προδιέθεσε θετικά τη Ναυσικά απέναντί του

4. Οδυσσέας και Ναυσικά.
Ν. Χατζηκυριάκου-Γκίκα
(1906-1994).

► ► Προσέξτε πώς ο καλλιτέχνης αποτύπωσε την εικόνα των στίχων 163-169.

Οι κόρες τρόμαξαν, εκτός από τη Ναυσικά...

170 Όμως τους φάνηκε φριχτός,
απ' την αλμύρα φαγωμένος·
σκόρπισαν τότε πανικόβλητες, εδώ
η μια
η άλλη αλλού, γυρεύοντας πού να
κρυφτούν στα υψώματα της όχθης.
Μόνο του Αλκινόου η θυγατέρα
παραμένει ακίνητη·
η Αθηνά τής έδωσε το θάρρος
της καρδιάς,
175 αυτή της πήρε την τρομάρα
από τα μέλη.
Κι όπως απέναντί του στάθηκε
αποφασισμένη,
ο Οδυσσέας διχογνώμησε·
την κόρη την πεντάμορφη
να την παρακαλέσει στα γόνατά της
πέφτοντας,⁴

ή σε απόσταση και με μειλίχια⁵
λόγια να της ζητήσει, αν ήθελε,
180 την πόλη να του δείξει και να
του δώσει ρούχα.
Κι όπως το συλλογίστηκε του
φάνηκε καλύτερο
κρατώντας την απόσταση και με
μειλίχια λόγια να την παρακαλέσει,
μήπως κι αν άγγιζε το γόνα της,
η κόρη χολωθεί.⁶
Έτσι μειλίχιος κίνησε τον λόγο του,
με σύνεση και πονηριά.⁷

4 (στ. 178) να την παρακαλέσει στα
γόνατά της πέφτοντας: να πάρει
δηλαδή στάση ικέτη (βλ. το σχόλιο
5 της 10ης Ενότητας, σελ. 83).

Η ικεσία ήταν θεσμός της αρχαίας
ελληνικής κοινωνίας προστατευό-
μενος από τον Ικέσιο Δία, όπως
η ξενία από τον Ξένιο Δία, και είχε
καθιερωθεί γι' αυτήν, όπως και για

τη φιλοξενία, μια ορισμένη εθιμο-
τυπία: ο ικέτης γονάτιζε μπροστά
στον ικετευόμενο, με το ένα χέρι
αγκάλιαζε τα γόνατά του, ενώ με
το άλλο άγγιζε το πιγούνι ή το γένη
του. Αν υπήρχε δυνατότητα, κατέ-
φευγε στον βωμό, που υπήρχε
στις αυλές των σπιτιών, ή
στην εστία, που υπήρχε στο εσωτε-
ρικό του σπιτιού. Εξασφάλιζε έτσι
άσυλο ο ικέτης, ως πρόσωπο ιερό,
και γινόταν συνήθως δεκτός ως
«ξένος»/φιλοξενούμενος.

5 (στ. 179) με μειλίχια λόγια: με
λόγια γλυκά, ήπια.

6 (στ. 183) μήπως [...] η κόρη
χολωθεί: μήπως οργιστεί, μήπως
θυμώσει.

7 (στ. 184) κίνησε τον λόγο του, με
σύνεση και πονηριά: για να κερδί-
σει την εμπιστοσύνη της κόρης.

5. Οδυσσεύς. Χάλκινο
γλυπτό του Ν. Χατζηκυ-
ριάκου-Γκίκα.

Ο Οδυσσεύς ικετεύει τη Ναυσικά

185 «Γονατιστός προσπέφτω,
δέσποινά μου. Είσαι θνητή; θεά;
Δεν ξέρω.

Αν στους θεούς ανήκεις, που
κατέχουν τον πλατύ ουρανό,
τότε πως μοιάζεις λέω τόσο με
την Άρτεμη, την κόρη του μεγάλου
Δία,
στην ομορφιά, στο ανάστημα,
στο ανάρριμα⁸.

Αν πάλι ανήκεις στους θνητούς που
κατοικούν τη γη μας,
190 τρισμάκαρες ο κύρης σου κι
η σεβαστή σου μάνα,
οι αδελφοί σου τρισμακάριστοι·
πόσο καμάρι

θα θερμαίνει πάντα την καρδιά τους
να σ' έχουν πλάι τους,
κι όταν σε βλέπουν στον χορό να
μπαίνεις, τέτοιο βλαστάρι.
Και πάνω απ' όλους εκείνος πιο
μακαρισμένος⁹

195 που με τα δώρα του
θα σε κερδίσει και θα σε πάρει νύφη
σπίτι του.¹⁰

Τόση ομορφιά ποτέ δεν είδα ως
τώρα, γυναίκα ή άντρα,

οὐ γάρ πω τοιοῦτον ἐγὼ ἴδον
ὀφθαλμοῖσιν, / οὔτ' ἄνδρ' οὔτε
γυναῖκα <160-1>/196

θάμπωσα και δεν χορταίνω να
κοιτώ.
Ω ναι, κάποτε και στη Δήλο,¹¹ πλάι
στον βωμό του Απόλλωνα,
μπροστά στα μάτια μου, ένα
βλαστάρι φοινικιάς το είδα να
ψηλώνει –

200 πήγα κι εκεί, πολύς στρατός
μ' ακολουθούσε στον δρόμο
που έμελλε να γίνει οδός
της μαύρης συμφοράς μου.
Τότε, όπως τώρα, κοιτούσα
το βλαστάρι εκείνο,
κι έμεινε ο νους μου θαμπωμένος
ώρα πολλή.
Γιατί ποτέ δεν αναβλάστησε στη γη
τέτοιος ωραίος βλαστός.

205 Έτσι κι εσένα τώρα σε
θαυμάζω, δέσποινά μου.
Έκθαμβος μένω, μέγα δέος με
κατέχει τα γόνατά σου ν'
ακουμπήσω.
Είμαι που είμαι σε βαρύ πένθος
χαντακωμένος.
Μόλις εχθές, είκοσι μέρες πάνε
τώρα, γλίτωσα απ' το μπλάβο
πέλαγος.

Ως τότε το κύμα άέναο,¹² θύελλες
πυκνές μακριά
210 απ' το νησί της Ωγυγίας μ'
έσερναν.

Και τώρα εδώ με ξέβρασε ενός θεού
η εκδίκηση, όπου
κάποιο κακό καινούριο, σκέφτομαι,
με περιμένει.

Γιατί δεν έκλεισεν ακόμη ο κύκλος
των παθών μου·
κι άλλα πολλά στοχάζομαι όρισαν
οι θεοί πιο πριν να πάθω.

215 Έλεος όμως σου ζητώ. Εσύ
είσαι η πρώτη που απαντώ,
έτσι φριχτά βασανισμένος· άλλον
δεν ξέρω στους ανθρώπους
που κατοικούν αυτή τη γη κι αυτή
την πόλη.

Και σου ζητώ την πόλη να μου
δείξεις,

**κι ένα κουρέλι να σκεπαστώ, αν
έχεις φέρει εδώ μαζί σου**

220 κάποιο πανί, να με τυλίξει.

**Εύχομαι οι θεοί να σου χαρίσουν
ό,τι βαθιά η ψυχή σου λαχταρά·
σύζυγο, σπιτικό κι ομόνοια να σου
δώσουν εύφημη.¹³**

**Γιατί δεν είναι άλλο στήριγμα
καλύτερο και πιο ισχυρό,
όταν ομοφρονούν κι ομονοούν
στο σπίτι ο άντρας κι η γυναίκα·
[...].»**

**8 (στ. 188) στο ανάριμμα: στο πα-
ράστημα, στο παρουσιαστικό
(στην εξωτερική εμφάνιση δηλαδή).**

**9 (στ. 190-5) τρισμάκαρες ο κύρης
σου κι η [...] μάνα, οι αδελφοί σου
τρισμακάριστοι* [...] πιο μακαρι-
σμένος [ο σύζυγος]: Στην κορυφή
της κλίμακας των αγαπημένων**

προσώπων τοποθετείται ο σύζυγος· η γνώμη αυτή υποστηρίζεται και στους στίχους 223-224, όπου συμπεριλαμβάνεται και η σύζυγος.

10 (στ.195) που με τα δώρα του θα σε κερδίσει [...]: Ο γαμπρός προσφέρει στη νύφη δώρα/προίκα* πρβλ. α 304-308 (σελ. 28 δεύτερο τεύχο), όπου την προίκα δίνει ο πατέρας της νύφης. Υπάρχουν δηλαδή διαστρωματώσεις στην Οδύσσεια σχετικά με τον θεσμό της προίκας.

11 (στ. 198-204) κάποτε και στη Δήλο [...] πήγα κι εκεί [...]: Η Δήλος, το γνωστό νησί των Κυκλάδων, θεωρούνταν τόπος ιερός, γιατί εκεί πίστευαν ότι η Λητώ γέννησε τον Απόλλωνα και την Άρτεμη, παιδιά του Δία. Φαίνεται πιθανό να πέρασε ο Οδυσσέας από τη Δήλο με τον στρατό του

πηγαίνοντας για την Τροία, είναι όμως πιθανότερο να επισκέφτηκε ο Όμηρος τη Δήλο ως ραψωδός κατά τις γιορτές που οργανώνονταν εκεί προς τιμήν του Απόλλωνα. Αν είναι έτσι, τότε ο θαυμασμός για το βλαστάρι της φοινικιάς πλάι στον βωμό του Απόλλωνα πρέπει να υποδηλώνει προσωπικό βίωμα του ποιητή.

12 (στ. 209) το κύμα αέναιο: το κύμα ασταμάτητο. [αέναιος και αείναιος < αεί+νάω (= ρέω)> νάματα, Ναϊάδες]

13 (στ. 222) ομόνοια [...] εύφημη: ομόνοια που εξασφαλίζει καλή φήμη, επαίνους.

6. Οδυσσέας και Ναυσικά.
Αγγείο του 5ου αι. π.Χ.
(Μόναχο, Κρατική
Συλλογή Αρχαιοτήτων)

►► Είναι σύμφωνη η παραπάνω
εικόνα με τους στίχους 171-4;

7. Ο Οδυσσέας ικετεύει
τη Ναυσικά. (Πηγή: Με
τους ήρωες του Ομήρου)

►► «Περιγράψτε την παραπάνω
εικόνα.

8. Φοίνικας σε αργυρό
νόμισμα - 410-392 π.Χ.
(Αθήνα, Νομισματικό
Μουσείο)

Η Ναυσικά ανταποκρίνεται στα αιτήματα του Οδυσσέα

228 Τότε κι η Ναυσικά, τα χέρια
της λευκά, του ανταποκρίθηκε:
«Ξένε, ασήμαντος δεν φαίνεσαι
μήτε κι η φρόνηση σου λείπει.

230 Κι όπως το ξέρεις,
ο ολύμπιος Λίας,
μόνος αυτός την ευτυχία μοιράζει
στους ανθρώπους,
καταπώς θέλει στον καθένα,
άσημους ή και επιφανείς.
Πες πως δικά του είναι τα πάθη
που σε βρήκαν και πρέπει εσύ
καρτερικά να τα υπομείνεις.

235 Ωστόσο τώρα, που σ' αυτή
την πόλη και τη χώρα
καλωσόρισες,
ρούχο δεν θα σου λείψει να ντυθείς
μήτε και τίποτε άλλο,

όλα όσα πρέπειν σε πολύπαθον
ικέτη που προσπέφτει.
Κι όπως ζητάς, την πόλη θα σου
δείξω
και θα σου πω πώς ονομάζεται
ο λαός μας: αυτή τη χώρα και
την πόλη
240 την κατοικούν οι Φαίακες·
εγώ η θυγατέρα είμαι του γενναίου
Αλκίνοου·

**Φαίηκες μέν τήνδε πόλιν καί γαῖαν
ἔχουσιν <195>/239-40**

αυτός στους Φαίακες κρατεί δύναμη
κι εξουσία.»

Είπε και δίνει προσταγή
στις καλλιπλόκαμες κοπέλες:
«Κοπέλες μου, σταθείτε. Για πού το
βάλατε στα πόδια,
που αντικρίσατε έναν τέτοιον
άντρα;

245 Μήπως σας πέρασε απ' τον
νου πως είναι εχθρός μας;
Δεν έγινε, το λέω, ως τώρα, μήτε θα
γίνει, στων Φαιάκων τη χώρα
να φτάσει κάποιος άνθρωπος
φοβερός φέρνοντας αναστάτωση.
Το ξέρετε, μας αγαπούν οι αθάνατοι
όσο λίγους,
μένουμε και παράμερα,

250 στα έσχατα όρια του
πολυκύμαντου πελάγου,
που δύσκολα, ή και ποτέ, άλλος
θνητός δεν θα μπορούσε να 'σμιγε
μαζί μας.
Όμως αυτός, περιπλανώμενος και
δύστυχος,
βρέθηκε κατά τύχη εδώ, και
περιποίηση του πρέπει.
Όλοι οι φτωχοί κι οι ξένοι είναι
του Δία αποσταλμένοι· ακόμη κι

**αν τους δώσεις κάτι λίγο,
νομίζεται καλόδεχτο.**

**πρός γάρ Διός εἰσιν ἅπαντες /
ξεῖνοί τε πτωχοί τε, δόσις δ' ὀλίγη
τε φίλη τε <207-8> / 254-6**

**Γι' αυτό, κοπέλες μου, κι εσείς
προστάζω να του δώσετε
κάτι να φάει, να πiei,
και στο ποτάμι να τον λούσετε,
διαλέγοντας μέρος απάνεμο.»
[Οι υπηρέτριες εκτέλεσαν
τις εντολές τῆς Ναυσικάς – βλ.
τη συνέχεια στην περίληψη.]**

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

**[Από τη συνάντηση του Μενέλαου
με την Ειδοθέα,
δ 364-394/<360-390>]**

**«[...] Είκοσι μέρες οι θεοί μ' είχανε
εκεί κλεισμένον,**

250 μήτε έπαιρνε απ' τη θάλασσα
αγέρας να φυσήξει,
που τα καράβια στου γιαλού
ξεπροβοδάει τα πλάτια.
θα μας σωνόντανε οι θροφές και
των αντρών το θάρρος,
αν μια θεά δε μ' έσωνε, πονώντας,
η Ειδοθέα,
του γέρου του θαλασσινού η κόρη
του Πρωτέα,

370 που την καρδιά της τάραξα
στα τρυφερά της στήθια.
Με βρήκε που παράδερνα αλάργα
απ' τους συντρόφους [...].
Σιμά μου στάθηκε η θεά και μου 'πε
δυο της λόγια·
“Τόσο πολύ είσαι αστόχαστος κι
άμυαλος, ξένε, τόσο,
ή θέλοντας αναμελάς και χαίρεσαι
στα πάθια,
έτσι όπως χάνεσαι καιρό μες
στο νησί κλεισμένος

κι ούτε άκρη δεν μπορείς να βρεις
κι οι ναύτες σου δειλιάζουν;”
Είπε και της απάντησα κι εγώ με
δυο μου λόγια·

380 “θα σου τα πω μετά χαράς,
όποια θεά κι αν είσαι,
πως δεν το θέλει η γνώμη μου να
χάνω τον καιρό μου,
μα στους θεούς αμάρτησα που
κατοικούν στα ουράνια.
Μόν’ έλα τώρα να μου πεις –όλα
οι θεοί τα ξέρουν–
ποιος έτσι μ’ έδεσε θεός και μου
’κλεισε το δρόμο,

385 και πώς θα φύγω στο γιαλό
τον ψαροθρόφο απάνω;”
Είπα, κι η λατρευτή θεά μ’
απάντησε έτσι πάλε·
“Μετά χαράς σου, ξένε, αυτά θα σου
τα πω όπως είναι.
Εδώ συχνάζει ένας θεός και
του πελάγου γέρος,

άψευτος απ' την Αίγυπτο
προφήτης, ο Πρωτέας,
390 που ξέρει όλης
της θάλασσας τα βάθη κι είναι
δούλος
του Ποσειδώνα. Λένε αυτός
πατέρας μου πως είναι.
Αν συ, καρτέρι σταίνοντας,
μπορέσεις να τον πιάσεις,
αυτός το δρόμο θα σου πει,
του ταξιδιού το μάκρος
και στην πατρίδα πώς θα πας μες
στ' αφρισμένο κύμα. [...]» »
(Μετάφραση Ζήσιμου Σίδερη)

Στο παραπάνω απόσπασμα, μιλάει ο Μενέλαος. Ήταν αποκλεισμένος στο νησάκι Φάρος, «αντικριστά στην Αίγυπτο», και η Ειδοθέα, η κόρη του Πρωτέα, του συνέστησε να πάρει πληροφορίες από τον πατέρα της σχετικά με την επιστροφή του

στην πατρίδα. (Βλ. και το σχόλιο 6 της 6ης Ενότητας, σελ. 102 στον δεύτερο τόμο.)

Η Ειδοθέα θυμίζει την κόρη των παραμυθιών που βοηθάει τον ξένο, συνήθως κρυφά ή εις βάρος του πατέρα της.

9. Μάσκα Πρωτέας. Ανάγλυφο - ασήμι και πολύτιμοι λίθοι- του Ν. Χατζηκυριάκου-Γκίκα.

► ► Να συσχετίσετε τον ρόλο της Ειδοθέας με τον ρόλο της Ναυσικάς στον νόστο του Οδυσσέα και να διακρίνετε ομοιότητες και διαφορές.

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Οι θεϊκές επεμβάσεις στα ομηρικά έπη συντελούν συχνά στην εξέλιξη του μύθου, ιδιαίτερα όταν ολοκληρώνεται ένα επεισόδιο και χρειάζεται να αρχίσει κάποιο άλλο.

► ► Σε ποιες περιπτώσεις η Αθηνά συντελεί στην εξέλιξη του μύθου σ' αυτή την Ενότητα;

2. Να δείξετε αν ο λόγος του Οδυσσέα είναι οργανωμένος με τρόπο που εξυπηρετεί τον σκοπό του.

3. Ο ικετευτικός λόγος του Οδυσσέα επιμένει στην εξωτερική ομορφιά της Ναυσικάς, ενώ οι δικοί της λόγοι αποκαλύπτουν την ψυχική

ομορφιά της. Να το αποδείξετε με στοιχεία του κειμένου.

- 4.** Ποιες αντιλήψεις των ομηρικών ανθρώπων: α. για την ιδανική οικογένεια, β. για τη διανομή των αγαθών και γ. για τους ξένους, τους ικέτες, τους φτωχούς διαφαίνονται, αντίστοιχα, στους στίχους α. 221-224, β. 230-234 και γ. 235-237 και 252-256;
- 5.** Ζωγραφίστε μια εικόνα της σημερινής Ενότητας που σας εντυπωσίασε περισσότερο.
- 6.** Με βάση την παρουσία, τον χώρο διαμονής και τις ασχολίες της Πηνελόπης, της Ναυσικάς, της Αρήτης και των υπηρετριών τους, να συζητήσετε στην τάξη τη θέση της γυναίκας στην ομηρική εποχή και να τη συγκρίνετε με τη θέση της σε άλλες εποχές και, κυρίως, στη σύγχρονη.

Η λειτουργία της ραψωδίας ζ και ο ρόλος της Ναυσικάς

Η ραψωδία ζ έχει ρόλο μεταβατικό: βοηθάει τον Οδυσσέα να βγει από τον βαθύ ύπνο και να συνεχίσει την πορεία του προς τον νόστο. Ο ρόλος αυτός ανατίθεται στη Ναυσικά, που δεν χρησιμοποιείται όμως μόνο για να βοηθήσει τον Οδυσσέα, αλλά ζωντανεύει και η ίδια ως η πιο θελκτική μορφή της Οδύσσειας και αποτελεί έναν νέο πειρασμό για τον Οδυσσέα, που θα μπορούσε να αναστείλει ή να ματαιώσει τον νόστο. Γιατί η πανέμορφη και ευγενική κόρη συγκίνησε τον Οδυσσέα και συγκινήθηκε και η ίδια από εκείνον,

την πορεία του νόστου όμως δεν μπορεί πια να την ανακόψει ούτε η Ναυσικά· αντίθετα, και λόγω ακριβώς της συγκίνησής της, η έφηβη βασιλοπούλα βοήθησε αποτελεσματικά τον Οδυσσέα. Αλλά και η ίδια με τη στάση που διάλεξε να κρατήσει απέναντι στον εξαθλιωμένο ναυαγό, με τους λόγους της προς αυτόν και προς τις ακόλουθές της και με τις πρωτοβουλίες που πήρε, κέρδισε την ενηλικίωσή της.

Ο ποιητής, λοιπόν, αφιέρωσε τη ραψωδία ζ στην ευγενική και όμορφη βασιλοπούλα, τη Ναυσικά.

10. Ο Όμηρος σε τετράδραχμο νόμισμα της Χίου - 4ος αι. π.Χ. (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο)

**12η ΕΝΟΤΗΤΑ: η, θ, ι
1-41 (περίληψη) - θ 102-302 ,
434-461 (ανάλυση)**

**Α' .1. Περιληπτική αναδιήγηση
της ραψωδίας η:
Ὀδυσσέως εἴσοδος προς Ἀλκίνουν
(Εἴσοδος του Οδυσσέα
στα ανάκτορα του Αλκίνοου)**

Η Ναυσικά βρισκόταν ήδη στο παλάτι όταν ο Οδυσσέας ξεκίνησε για την πόλη. Για να μην τον ενοχλήσει κανείς στον δρόμο, η Αθηνά τον κάλυψε με ομίχλη και –με τη μορφή μιας κόρης– του έδωσε πληροφορίες για τη βασιλική οικογένεια και τον οδήγησε στο παλάτι.

Ο Οδυσσέας έμεινε έκθαμβος από την παραμυθένια λάμψη και τον πλούτο του παλατιού, καθώς και από την ευφορία του κήπου του. Προ-

χώρησε τέλος μέσα, αθέατος ακόμη,
και πρόσπεσε ικέτης στη βασίλισσα
παρακαλώντας για τον νόστο του.
Η θεά στο μεταξύ διέλυσε την ομίχλη
και οι άρχοντες των Φαιάκων που
βρίσκονταν εκεί αιφνιδιάστηκαν. Ο
Αλκίνοος ανασήκωσε αμέσως τον
ικέτη και του πρόσφερε τη γνωστή
τυπική φιλοξενία, πρότεινε δε στους
άλλους να επανέλθουν την επομέ-
νη, για να του προσφέρουν επίσης-
μες τιμές και να σκεφτούν τη γρή-
γορη επιστροφή του στην πατρίδα.
Όταν έφυγαν οι άλλοι, η Αρήτη
ζήτησε από τον ξένο να μάθει ποιος
είναι, από πού έρχεται και ποιος
του έδωσε τα ρούχα που φορά.

Ο Οδυσσέας δεν αποκάλυψε
την ταυτότητά του· διηγήθηκε μόνο
πώς έφτασε ναυαγός χωρίς
τους συντρόφους του στο νησί της
Καλυψώς, όπου άθελά του έμεινε

εφτά χρόνια, και πώς από εκεί έφτασε πάλι ναυαγός στη χώρα τους, όπου συνάντησε τη Ναυσικά, που τον φρόντισε.¹ Ο Αλκίνοος θεώρησε λάθος της κόρης του που δεν τον πήρε μαζί της, ο Οδυσσέας όμως υπερασπίστηκε τη Ναυσικά λέγοντας ότι εκείνος δεν δέχτηκε, από φόβο μήπως θυμώσει ο πατέρας της. Ο βασιλιάς διαπίστωσε μια συγγένεια στη φρόνηση με τον ξένο και θα τον ήθελε γαμπρό του, αν δεχόταν να μείνει εκεί, διαφορετικά αύριο κιόλας οι ναύτες των Φαιάκων θα τον πάνε στην πατρίδα του. Χαρούμενος ο Οδυσσέας κοιμήθηκε το βράδυ στο φιλόξενο παλάτι.

1 Ο λόγος αυτός του Οδυσσέα προς την Αρήτη ονομάζεται «Ἀρήτης Ἀπόλογος» διήγηση απευθυνόμενη στην Αρήτη.

1. Κεφαλή Αθηνάς.
Αργυρό νόμισμα
Αθηνών του 2ου αι.
π.Χ. (Αθήνα,
Νομισματικό Μουσείο)

2. Αοιδός με λύρα - από
τις τοιχογραφίες
του ανακτόρου
της Πύλου.
(Αναπαράσταση από
τον P. de Jong)

**Α' . 2. Περιληπτική αναδιήγηση
της ραψωδίας θ: Όδυσσέως
σύστασις πρὸς Φαίακας
(Παρουσίαση του Οδυσσέα
στους Φαίακες)**

Πρωί πρωί την άλλη μέρα (33η
ημέρα της Οδύσσειας) ο Αλκίνοος
πήγε με τον Οδυσσέα στην αγορά,

όπου με φροντίδα της Αθηνάς κατέφθασαν και οι άρχοντες των Φαιάκων. Ο Αλκίνοος τους παρουσίασε τον ξένο, ζήτησε να ετοιμαστεί καράβι για τον νόστο του και τους κάλεσε για επίσημο γεύμα στα ανάκτορα προς τιμήν του.

Μετά το γεύμα, ο αοιδός Δημόδοκος τραγουδούσε πώς φιλονίκησαν ο Οδυσσέας και ο Αχιλλέας στην Τροία κι ο Οδυσσέας κρυόκλαιγε. Τον αντιλήφθηκε ο Αλκίνοος και –για να αλλάξει τη διάθεση του Οδυσσέα– πρότεινε αθλητικούς αγώνες στην αγορά. Στους αγώνες πήρε μέρος κι ο Οδυσσέας και διακρίθηκε στη δισκοβολία. Ακολούθησε χορός κι ο Δημόδοκος τραγούδησε για τους χορευτές πώς ο Ήφαιστος, ο άντρας της Αφροδίτης, παγίδεψε με δίχτυ άλυτο τη γυναίκα

του με τον εραστή της, τον Άρη, που τελικά ελευθερώθηκαν – και όλοι διασκέδασαν. Ένα εντυπωσιακό χορευτικό ντούέτο, έπειτα, προκάλεσε τον θαυμασμό του Οδυσσέα. Ικανοποιημένος γι’ αυτό ο Αλκίνοος, πρότεινε να του προσφέρουν όλοι οι άρχοντες δώρα φιλοξενίας.

Με το ηλιοβασίλεμα επέστρεψαν στο παλάτι, η Αρήτη τοποθέτησε τα δώρα (ενδύματα και χρυσό) σε όμορφη κασέλα –που ο Οδυσσέας την έδεσε με κόμπο άλυτο– και έδωσε εντολή στις υπηρέτριες να ετοιμάσουν λουτρό για τον ξένο, που το καταχάρηκε. Στη διαδρομή προς το «μέγαρο» ο Οδυσσέας συνάντησε πανέμορφη τη Ναυσικά και αντάλλαξαν συγκινητικό απόχαιρετισμό. Ακολούθησε δείπνο και τραγούδι. Ο Οδυσσέας επαίνεσε

τον αοιδό και του ζήτησε να τραγουδήσει τον Δούρειο Ίππο, ακούγοντας όμως το τραγούδι αναλύθηκε σε θρήνο κρυφό· τον αντιλήφθηκε πάλι ο Αλκίνοος, ζήτησε από τον Δημόδοκο να σταματήσει το τραγούδι και από τον Οδυσσέα να αποκαλύψει ποιος είναι, πού ταξίδεψε, γιατί κλαίει.

A.3. Περίληψη του αποσπάσματος I 1-4I / <1-38>

Ο Οδυσσέας, αφού χαρακτήρισε ένα γιορταστικό τραπέζι ως ό,τι πιο ωραίο υπάρχει, αυτοπαρουσιάστηκε και άρχισε να διηγείται τις περιπέτειές του.

3. Κούπα δίδυμη (;).

Α΄.4. ΚΕΙΜΕΝΟ:

**Ο Οδυσσέας στα ανάκτορα και
στην αγορά των Φαιάκων
θ 102-302 / <83-255>,
434-461 / <367-385>
(με ενδιάμεσες παραλείψεις)**

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ

- Ο Οδυσσέας θρηνεί ακούγοντας τον αιιδό Δημόδοκο**
- Αθλητικοί αγώνες και χοροί στην αγορά των Φαιάκων**

Ο θρήνος του Οδυσσέα

**Καθώς τραγούδαγε ο φημισμένος
αιιδός, ο Οδυσσέας με τα δυο του
χέρια
πιάνει το πορφυρό του πανωφόρι,
το 'φερε πάνω απ' το κεφάλι του
καλύπτοντας το ωραίο του
πρόσωπο·**

105 από ντροπή μπροστά
στους Φαίακες, που βούρκωσαν τα
μάτια του
κι έτρεχε ασταμάτητο το δάκρυ.
Μόλις ο θείος αιιδός τέλειωνε
το τραγούδι του, εκείνος
σφούγγιζε το κλάμα του, κατέβαζε
το ρούχο απ' το κεφάλι του
και με μια κούπα δίδυμη² στάλαζε
στους θεούς σπονδή*.

110 Όταν ωστόσο ο αιιδός
ξανάπιανε να τραγουδήσει,
γιατί του το ζητούσαν οι καλύτεροι
των καλεσμένων
που απολάμβαναν τα έπη του,
ο Οδυσσέας σκέπταζε πάλι
το κεφάλι του θρηνώντας.³

Οι άλλοι καν δεν πρόσεξαν που
πνίγονταν στο δάκρυ ο ξένος,
115 μόνο ο Αλκίνοος το αισθάν-
θηκε· όπως καθόταν πλάι του,

**άκουσε και κατάλαβε βαρύ
τον στεναγμό του. [...]**

**2 (στ. 109) κούπα δίδυμη/δέπας
ἀμφικύπελλον: ίσως δυο κούπες
με κοινή βάση (βλ. την εικ. 3).**

**3 (στ. 102-113) Καθώς τραγούδαγε
[...] θρηνώντας: Ο Δημόδοκος
τραγουδούσε με ενδιάμεσες ανά-
παυλες μια φιλονικία μεταξύ
του Οδυσσέα και του Αχιλλέα
στην Τροία (πιθανόν για το αν
η Τροία θα κυριευόταν με δόλο ή με
επίθεση). Το τραγούδι αυτό είχε
χαροποιήσει τότε τον Αγαμέμνονα,
γιατί του θύμιζε έναν χρησμό του
Απόλλωνα που συνέδεε αυτή
τη φιλονικία με την επιτυχή έκβαση
του Τρωικού πολέμου· τώρα όμως
συγκλόνιζε τον Οδυσσέα, γιατί του
θύμιζε πτυχές από το ηρωικό
παρελθόν του στην Τροία.**

4. Δρομείς. Από αμφορέα του 6ου αι. π.Χ. (Ν. Υόρκη, Μητροπολιτικό Μουσείο)

Ο Αλκίνοος προτείνει αγώνες

[Και για να αλλάξει την ατμόσφαιρα, πρότεινε αθλητικούς αγώνες στην αγορά:]

123

«[...] Τώρα καιρός να

βγούμε, να δοκιμαστούμε
στα πολλά αγωνίσματα·

να 'χει κι ο ξένος, στην πατρίδα του
όταν φτάσει, να διηγάται

125

στους δικούς του πόσο

υπερβάλλουμε τους άλλους
στην πυγμαχία, την πάλη, στο άλμα
και τον δρόμο.» [...]

132

Και φτάνοντας στην αγορά,
κόσμος πολύς μαζεύτηκε,
μυριάδες. Εκεί σηκώθηκαν να
πιάσουν τα αγωνίσματα

άξιοι νέοι και πολλοί. [...].

145-6 Τότε ξεκίνησαν να
παραβγούν στο τρέξιμο· / [...] κι
όρμησαν όλοι τους,
πετώντας και σηκώνοντας σύννεφα
σκόνης.

Στο τρέξιμο ξεχώρισε κατά πολύ
ο Κλυτόνηος· [...].

153 Μετά δοκίμασαν την ανελέητη
πάλη· σ' αυτήν ο Ευρύαλος
νίκησε τους καλύτερους.

155 Ανώτερος στο άλμα από τους
άλλους ο Αμφίαλος φάνηκε,
στον δίσκο τούς ξεπέρασε όλους
βγαίνοντας πρώτος ο Ελατρεύς,
στην πυγμαχία ο Λαοδάμας,
του Αλκινόου ο γενναίος γιος.

158-9 Κι όταν οι πάντες ένωσαν
βαθιά την τέρψη / των αγώνων, [...]
[ο Λαοδάμας απευθύνηκε
στον Οδυσσέα:]

Μεθοδεύεται η συμμετοχή του Οδυσσέα στους αγώνες

176 «Έλα κι εσύ, πατέρα ξένε, να
παραβγείς σε κάποιο αγώνισμα,
όποιο νομίζεις πως κατέχεις, γιατί
δεν φαίνεσαι άπειρος
στα αθλήματα. Λέω, στον κόσμο
δεν υπάρχει δόξα μεγαλύτερη,
αν κάποιος κάτι κατορθώσει είτε
στα πόδια είτε με τα χέρια του.

180 Έλα λοιπόν κι εσύ,
δοκίμασε, διώξε τη θλίψη απ' την
ψυχή σου·
πολύ πια δεν απέχει η ώρα
της επιστροφής σου· έτοιμο
το καράβι στα βαθιά νερά, έτοιμοι κι
όσοι θα σε συντροφέψουν.»

Ευθύς του αντιμίλησε με την
πολλή του γνώση ο Οδυσσεύς:
«Ω Λαοδάμα, μη με σπρώχνετε
σε πράγματα που με πληγώνουν,

185 γιατί σ' εμένα πιο πολύ

βαραίνουν πάθη απ' ό,τι οι άθλοι,
τόσα που τράβηξα στο παρελθόν,
τόσα που υπέφερα·

187-8 και τώρα κάθομαι

στην αγορά μπροστά σας, / με
τον καημό του νόστου μου,
τον βασιλιά ικετεύοντας και τον λαό
σας.»

190 Τότε πετάχτηκε ο Ευρύαλος,
προκλητικός κι εριστικός:

«Όχι, δεν είσαι, ξένε, ένας που ξέρει
από αγώνες,
όποιους και όσους συνηθίζει
ο άλλος κόσμος.

Μάλλον μου φαίνεσαι κάποιος που
τριγυρίζει

με το πολύκωπο καράβι του, σε
ναυτεμπόρους αρχηγός,

195 κι άλλο δεν σκέφτεται απ'

το φορτιό και την πραμάτεια,

ό,τι κερδίσει αρπάζοντας – πάντως
αθλητικός δεν μοιάζεις.»

Λοξά τον κάρφωσε και μίλησε με
τη δική του γνώση ο Οδυσσεύς:
«Ξένε, δεν μας τα λες καλά·
φαίνεσαι με το παραπάνω
ξιπασμένος. [...]

209 [...] την ομορφιά σου ούτε
θεός δεν θα μπορούσε

210 να την κάνει ανώτερη, ο νους
σου ωστόσο είναι λίγος και λειψός.
Κι αν έτσι σου μιλώ, εσύ με
ερέθισες με τ' άκοσμά σου λόγια,
βαθιά κεντώντας την ψυχή μου. Σε
βεβαιώνω πως εγώ

213-4 δεν είμαι άμοιρος, [...] / σ'
αγώνες και αγωνίσματα·

215 άλλοτε ήμουν, νομίζω, από
τους πρώτους, όσο με στήριζαν
νιάτα κι αυτά τα χέρια. Τώρα
βαρύνομαι με συμφορές και πάθη
[...].

219

**Και μολοντούτο, με τα τόσα
πάθη, θα δοκιμάσω
τα αγωνίσματα σας,**

**ἀλλὰ καὶ ὥς κακὰ πολλὰ παθὼν,
πειρήσομ' ἀέθλων <184>/219**

220

**γιατί ο λόγος σου δάγκωσε
την ψυχή μου, ξάναψες το φιλότιμό
μου.»**

**5. Αλτης. Αγγειογραφία
του 5ου αι. π.Χ. (Ν. Υόρκη,
Μητροπολιτικό Μουσείο)**

**6. Μικροί πυγμάχοι.
Τοιχογραφία από
το Ακρωτήρι της Θήρας -
16ος αι. π.Χ. (Αθήνα,
Εθνικό Αρχαιολογικό
Μουσείο)**

Ο Οδυσσέας διακρίνεται στη δισκοβολία και προκαλεί τους Φαίακες

220 Είπε κι ευθύς, έτσι ντυμένος
με τη χλαίνη του, πήδηξε πάνω
κι έπιασε πέτρινο δίσκο – τον πιο
μεγάλο και παχύ,
κατά πολύ βαρύτερο από κείνον
που οι Φαίακες συνήθιζαν
να ρίχνουν μεταξύ τους.

225 Πρώτα τον στριφογύρισε, κι
όταν τον εξαπέλυσε το στιβαρό του
χέρι,
βούιξε η πέτρα. σκύβουν στο χώμα
οι Φαίακες,
αυτοί που το μακρύ κουπί αγαπούν
και καμαρώνουν για τα πλοία τους,
μήπως τους πάρει η ριπή του
δίσκου, που φεύγοντας

από το χέρι του, πετούσε τώρα μ'
απίστευτη ταχύτητα,
230 πέρα απ' τα σήματα των
άλλων.

Τότε κι η Αθηνά, μ' όψη θνητού,
το τέρμα σημαδεύοντας,
από μακριά τού φώναξε, να
την ακούσουν:

«Κι ένας τυφλός ακόμη, ξένε, θα
ξεχώριζε το σήμα σου
ψάχνοντας με τα χέρια του· γιατί
δεν είναι το δικό σου τέρμα

235 μες στα πολλά των άλλων,
εβγήκε πρώτο με μεγάλη διαφορά.
θάρρος λοιπόν, που πέτυχες καλά
σ' αυτό το αγώνισμα·
άλλος από τους Φαίακες δεν θα σε
φτάσει [...].»

239 Έτσι του μίλησε, κι
ευφράνθηκε βασανισμένος
ο Οδυσσέας και θείος,

240 όλος χαρά που βρήκε
σύντροφο στον αγώνα του καλό.
Τότε με θάρρος κι ανακούφιση
στράφηκε προς τους Φαίακες:
«Κοπιάστε, παλικάρια μου, να
φτάσετε τον δίσκο μου·
σε λίγο ρίχνω κι άλλον, τόσο
μακριά ή και μακρύτερα.
Αν κάποιος θαρραλέος θέλει, που
να το λέει κι η καρδιά του,
245 ας παραβγεί μαζί μου σε
οτιδήποτε [...].
247 Δεν θ' αρνηθώ, και προκαλώ
τους Φαίακες όλους, μόνο
τον Λαοδάμαντα εξαιρώ, τον ξένο
που με φιλοξένησε· [...].
257 Ξέρω καλά πώς το
καλοξυσμένο τόξο να χειρίζομαι,
και πρώτος θα μπορούσα να
πετύχω με το βέλος τον αντίπαλό
μου [...].

271 Ρίχνω και δόρυ, πιο μακριά
από όσο οι άλλοι τη σαΐτα τους·
φοβάμαι μόνο για τα πόδια μου, και
κάποιος από σας τους Φαίακες
ίσως μπορούσε να μ' αφήσει πίσω.
Γιατί με τσάκισε, με δάμασε
άσχημα το κύμα, μέρες δεν είχα να
πιαστώ καν σ' ένα ξύλο

275 караβιού· έτσι μου λύθηκαν
τα γόνατα.»

Τελειώνοντας, έμειναν όλοι τους
αμίλητοι και βυθισμένοι στη σιωπή,
ώσπου ο Αλκίνοος πήρε τον λόγο
να μιλήσει:

7. Δισκοβόλος
με λίθινο δίσκο.
Αγγειογραφία
του 6ου αι. π.Χ. -
διασκευή. (Λονδίνo,
Βρετανικό Μουσείο)

Ο Αλκίνοος δικαιολογεί τον Οδυσσέα και προτείνει χορό

«Ξένε, όσα αγορεύεις και μας
είπες δεν είναι αχάριστα ασφαλώς.
θέλησες ν' αποδείξεις και τη δική
σου αρετή που συντροφεύει
280 τη ζωή σου· από θυμό, που
αυτός ο νιος
μπροστά στους άλλους βγήκε να σε
προσβάλει αστόχαστα,
δείχνοντας περιφρόνηση
στην αρετή σου [...].

285 Πρόσεξε όμως τώρα και
τον δικό μου λόγο [...].

291 Λεν είμαστε λοιπόν
ακατανίκητοι πυγμάχοι μήτε και
παλαιστές,
αλλά στο τρέξιμο πετούν τα πόδια
μας, και δεν θα βρεις
καλύτερόν μας στα καράβια.

Απόλαυση δική μας και παντοτινή·
το πλούσιο γεύμα,

295 η κιθάρα κι οι χοροί, ρούχα
πολύτιμα, που να τ' αλλάζουμε
όταν πρέπει, λουτρά θερμά, και
το κρεβάτι.

Τώρα λοιπόν εμπρός, οι άριστοί
μας χορευτές στήσετε, Φαίακες,
χορό, για να μπορεί κι ο ξένος να
διηγάται,
όταν γυρίσει πίσω στην πατρίδα
του, πόσο τους άλλους
υπερβάλλουμε

300 στο αρμένισμα, τον δρόμο,
στον χορό και το τραγούδι.

Κάποιος ας πάει να φέρει και
τη γλυκόφωνη κιθάρα
στον Δημόδοκο· κάπου θα
βρίσκεται μες στο παλάτι.» [...]

[Ετοιμάζεται ο χώρος και «ωραία
αγόρια [...] αμέσως άρχισαν [...]

τον θείο χορό», ενώ ο Δημόδοκος
με την κιθάρα του τραγουδούσε γι'
αυτούς «ένα ωραίο τραγούδι [...] για
την αγάπη του Άρη με
την καλλιστέφανη Αφροδίτη».]
Κι όπως τραγούδαγε
ο φημισμένος αιιδός τούτο
το ποίημα,

435 ο Οδυσσέας ακούγοντας
γέμιζε αγαλλίαση· όπως

435-6 κι οι άλλοι Φαίακες,
θαλασσινοί περίφημοι / με τα
μακριά κουπιά τους.

Τότε ο Αλκίνοος παράγγειλε,
ο Άλιος κι ο Λαοδάμας

439-40 μόνοι τους να χορέψουν, /
αφού οι δυο τους στον χορό ήσαν
ασυναγώνιστοι.

Πήραν λοιπόν στα χέρια τους μια
σφαίρα ωραία, πορφυρή [...].

443 όσο την έριχνε ψηλά
στα σκούρα νέφη ο ένας,
λυγίζοντας συγχρόνως το κορμί
του προς τα πίσω, ο άλλος,

445 υψωμένος στον αέρα,
την έπιανε με μαεστρία και χάρη,
προτού τα πόδια του πατήσουνε
το χώμα.

Κι όταν δοκίμασαν την τέχνη τους
στη σφαίρα,

448-49 πετώντας την ψηλά και
κατακόρυφα, άρχισαν τότε / οι δυο
τους τον χορό,

450 τη γη πατώντας που μας
τρέφει τους ανθρώπους,
αντικριστά και συναλλάσσοντας
απανωτά λυγίσματα·
ενώ στο πλάι οι άλλοι, παλικάράκια
ακόμη,
μέσα στον ίδιο κυκλικό χορό
στημένα, φώναζαν

454-55

και χτυπούσαν παλαμάκια.
Κι αντιλαλούσε ο τόπος / απ'
το μεγάλο βουητό.

8. Χορός ανδρών
με τον κιθαρωδό

στο κέντρο. Αγγειογραφία του 8ου
αι. π.Χ. (Τυβίγγη, Πανεπιστημιακή
Συλλογή)

9. Ο δισκοβόλος. Έργο του
Κ. Δημητριάδη, 1881-1943.
(Αθήνα, κήπος Ζαπείου)

10. Χορευτές με μπάλα.
Αγγειογραφία του 6ου αι.
π.Χ. - αντίγραφο. (Μόσχα,
Μουσείο Καλών Τεχνών -
Πούσκιν)

Ο Οδυσσέας εκφράζει θαυμασμό για τους χορευτές

Γύρισε τότε στον Αλκίνοο ο θείος
Οδυσσέας μιλώντας:
«Αλκίνοε κραταίε, περίβλεπτε
σ' όλη τη χώρα,
καυχήθηκες πως είναι οι χορευτές
σας άριστοι,

459-60 κι έχουμε τώρα
την απόδειξη· τους βλέπω
μπρός μου / και με πιάνει θάμβος.»
Τον άκουσε κι ευφράνθηκε
του Αλκινόου η γενναία ψυχή [...].
[Και πρότεινε να του προσφέρουν
όλοι οι άρχοντες δώρα, να
συμφιλιωθεί δε μαζί του
ο Ευρύαλος· – για τη συνέχεια βλ.
την τελευταία παράγραφο
στην περίληψη της ραψ. θ, σελ. 79.]

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Στο ποίημα ο ποιητής Γιάννης Ρίτσος (1909-1990) σχολιάζει την προσβολή του Ευρύαλου σε σχέση με την επιτυχία του Οδυσσέα στον δίσκο (στ. 190-235).

► ► Να συζητήσετε στην τάξη την οπτική γωνία* του ποιητή.

«Κλιμάκωση»

**Τ' άπρεπα λόγια του Ευρυάλου,
αδίκως εξοργίσανε τον Οδυσσέα·
άπρεπα τα 'θελε και τα 'πε.**

**Έμπορας, λέει,
που νοιάζεται για τιςπραμάτειες
μόνο και για τ' άνομα κέρδη,
κι όχι για ευγενικά αγωνίσματα.**

Έτσι τα 'πε, και πέτυχε

κι αυτός και ο άλλος, όταν σήκωσε
τον μέγα δίσκο
και τον σφενδόνισε πιο πάνω απ'
όλα τα σημάδια, μ' ένα βούισμα
τέτοιο
που σκύψαν οι μακρύκουτοι
Φαίακες (χωρίς να υπολογίσουμε
που, αόρατη, η θεά χάραξε
το σημάδι κάμποσο πιο πέρα).
Ωστόσο πόσες άλλες
απρέπειες, δίχως τις ευγενικές
προθέσεις του Ευρυάλου,
σκέτες απρέπειες, δίχως να
ξυπνήσουνε τη δύναμή μας. Κι είναι
να λυπάσαι
γι' αυτή την κοιμισμένη ορμή κι όχι
για τις απρέπειες διόλου.
Και το χειρότερο, που μόνο για
αυτές λυπάσαι.

(Γιάννης Ρίτσος, Μαρτυρίες Β', εκδ.
Κέδρος, Αθήνα 1966)

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1. Για ποιο λόγο διοργανώθηκαν οι αγώνες των Φαιάκων, σε ποια αθλήματα αγωνίστηκαν και ποια χαρακτηριστικά παρουσιάζουν οι αγώνες τους; (Απαντήστε με βάση τους στ. 124-159.)**
- 2. Πώς επέδρασε στον Οδυσσέα το πρώτο τραγούδι του Δημόδοκου (102-113, βλ. και το σχόλιο 3) και η επιτυχία του στη δισκοβολία (221-275);**
- 3. Προσέξτε όσα λέει ο Αλκίνοος στους στίχους 125-126 και 291-293: Ποια διαφορά διαφαίνεται ανάμεσά τους και πώς εξηγείται;**
- 4. Πώς εκτονώθηκε η ένταση που είχε δημιουργηθεί στους αγώνες από την πρόκληση του Ευρύαλου;**

- 5. Ζωγραφίστε μια εικόνα του Οδυσσέα από αυτή την ενότητα.**
- 6. Διαθεματική δραστηριότητα:** Παίρνοντας αφορμή από τη δήλωση του Λαοδάμαντα ότι «στον κόσμο δεν υπάρχει δόξα μεγαλύτερη» από τη διάκριση σε αγώνες (θ 1 78-179), μπορείτε, χωρισμένοι σε ομάδες, να μελετήσετε διαχρονικά τη διοργάνωση αθλητικών αγώνων, με υποθέματα: α. πανελλήνιοι αγώνες και νεότερες ολυμπιάδες· β. ο λόγος, ο χώρος και ο χρόνος της διοργάνωσης· γ. τα κίνητρα των αθλητών και τα προβλήματα του πρωταθλητισμού· δ. τα αγωνίσματα και τα έπαθλα, η θέση των νικητών στην κοινωνία· ε. εικαστικές αποτυπώσεις κτλ.

[Χρήσιμα στοιχεία σχετικά τόσο με τους πανελλήνιους αγώνες στην αρχαία Ελλάδα όσο και με τις σύγχρονες ολυμπιάδες μπορείτε να αντλήσετε και από άλλα βιβλία της Α΄ Γυμνασίου, όπως από τα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (σσ. 148 κ.ε.), τη Νεοελληνική Γλώσσα(σσ. 123-136), την Αρχαία Ιστορία (σσ. 54-56), τη Φυσική Αγωγή (σσ. 8-20), αλλά και από εξωσχολικά βιβλία και το διαδίκτυο.]

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Αναδιηγηθείτε με λίγα λόγια πώς «μεθοδεύτηκε» η συμμετοχή του Οδυσσέα στους αγώνες, τι πέτυχε ο ήρωας και για ποιες επιδόσεις του καυχήθηκε (με βάση τους στίχους 176-276).

11. Άλττρια
(από σύγχρονους
Ολυμπιακούς αγώνες).

12. Δρομείς
(από τους Ολυμπιακούς
αγώνες του 1980).

13. Ελληνορωμαϊκή
πάλη (από το παγκόσμιο
πρωτάθλημα του 1998).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ 1ου ΤΟΜΟΥ

8η Ενότητα (ε 165-310/< 149-281)	7
9η Ενότητα (ε 311-420/< 282-381)	41
10η Ενότητα (ε 421-552/< 382-493)	71
11η Ενότητα (ζ περίληψη) – ζ 139-259/< 110-210 ανάλυση ...	97
12η Ενότητα (η, θ, ι: περίληψη –) Θ 102-302, 434-461 ανάλυση ...	130

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

***Απαγορεύεται η αναπαραγωγή
οποιοδήποτε τμήματος αυτού του
βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα
(copyright), ή η χρήση του σε
οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή
άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.***

